

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και η ελληνική εξωτερική πολιτική

The dissolution of Yugoslavia and Greek foreign policy

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μπρέκης Ιωάννης

Αθήνα, 2025

Τριμελής Επιτροπή

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Γεώργιος Ευαγγελόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Μαρία - Ελένη Κοππά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ιωάννης Μπρέκης, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

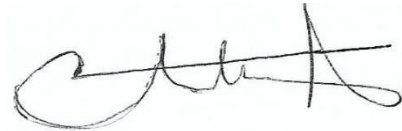
Η παρούσα διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο της φοίτησης μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Στρατηγικές Σπουδές Ασφάλειας», υπό την επίβλεψη του κ. Χαράλαμπου Παπασωτηρίου, Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου, τον οποίο ευχαριστώ για την καθοδήγηση κατά τη διάρκεια της φοίτησης μου. Επίσης ευχαριστώ όλους τους διδάσκοντες του Μεταπτυχιακού Προγράμματος για τις γνώσεις που μου πρόσφεραν και την άψογη εκπαιδευτική διαδικασία.

Τέλος ευχαριστώ τη σύζυγό μου Μαίρη και τους γιούς μου Λάμπρο και Αχιλλέα, για την υπομονή και κατανόηση που επιδεικνύουν σε όλη τη διάρκεια των σπουδών και της εν γένει επαγγελματικής μου σταδιοδρομίας.

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Πτυχιακής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάση επιστημονικής παράφρασης.

Αθήνα, 2025

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Mihailis Ioannis', written over a light blue rectangular background.

Μπρέκης Ιωάννης

Περιεχόμενα

Περίληψη	7
Abstract	9
Εισαγωγή.....	11
Σκοπός.....	12
Προϋποθέσεις.....	12
Παράγοντες.....	13
Κεφάλαιο πρώτο	14
Ιστορική εξέλιξη των Δυτικών Βαλκανίων μετά τη Συνθήκη του Βερολίνου (1878)	14
1.1. Η Συνθήκη του Βερολίνου και οι επιπτώσεις της	14
1.2. Εξέλιξη των Δυτικών Βαλκανίων στα τέλη του 19ου και 20ου αιώνα.....	16
1.3. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και η περίοδος του μεσοπολέμου	17
1.4. Η Γιουγκοσλαβία του Τίτο και το κίνημα των Αδελφών	18
Κεφάλαιο δεύτερο	19
Οι ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις στον Ψυχρό Πόλεμο	19
2.1. Η πολιτική δυναμική στην εποχή του Ψυχρού Πολέμου	19
2.2. Οικονομικοί δεσμοί και συνεργασία	22
2.3. Το μακεδονικό ζήτημα.....	23
Κεφάλαιο τρίτο	26
Η γιουγκοσλαβική κρίση τη δεκαετία του 1990	26
3.1. Η παρακμή της γιουγκοσλαβικής ενότητας.....	26
3.2. Η κατάρρευση του κομμουνισμού και η έναρξη της σύγκρουσης.....	27
3.3. Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς και σερβικός εθνικισμός	28
3.4. Πόλεμος στη Σλοβενία και Κροατία.....	29
3.5. Πόλεμος στη Βοσνία	30
3.6. Σύγκρουση στο Κοσσυφοπέδιο	32
Κεφάλαιο τέταρτο.....	34
Ο ρόλος της διεθνούς κοινότητας στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας	34
4.1. Η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας	34
4.2. Ειρηνευτικές προσπάθειες του ΟΗΕ.....	35
4.3. Ο ρόλος του ΝΑΤΟ.....	36

4.4. Αντίκτυπος των εξωτερικών επιρροών στη διαδικασία διάλυσης.....	37
Κεφάλαιο πέμπτο.....	39
Η ελληνική εξωτερική πολιτική στη γιουγκοσλαβική κρίση	39
5.1. Στόχοι της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.....	39
5.2. Ελληνικές δράσεις κατά την κρίση.....	40
Κεφάλαιο έκτο	43
Οι συνέπειες της διάλυσης της πρώην Γιουγκοσλαβίας	43
6.1. Περιφερειακές επιπτώσεις	43
6.2. Πολιτικό και κοινωνικό τοπίο μετά τη διάλυση	44
6.3. Σύγχρονο πολιτικό πλαίσιο και διεθνείς παράγοντες επιρροής	45
Κεφάλαιο επτά.....	50
Παράγοντες που διαμόρφωσαν την ελληνική εξωτερική πολιτική.....	50
7.1. Εσωτερικοί παράγοντες	50
7.2. Εξωτερικοί παράγοντες.....	52
7.3. Η ελληνική εξωτερική πολιτική μετά τη Γιουγκοσλαβία	53
Συμπεράσματα.....	55
Ανάλυση των ελληνικών επιλογών κατά τη γιουγκοσλαβική κρίση	55
Επιπτώσεις για την ελληνική στρατηγική στα Βαλκάνια	56
Μελλοντικές προοπτικές.....	57
Επίλογος.....	59
Πηγές - Βιβλιογραφία	60
Χάρτες	62

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και η ελληνική εξωτερική πολιτική

Περίληψη

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990 παραμένει ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα στην ιστορία των Βαλκανίων, αναδιαμορφώνοντας το γεωπολιτικό περίγραμμα της περιοχής και επηρεάζοντας βαθιά τους προσανατολισμούς της εξωτερικής πολιτικής γειτονικών κρατών, ιδίως της Ελλάδας. Η παρούσα ερευνητική εργασία παρέχει μια εις βάθος ανάλυση της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας, διερευνώντας τα πολύπλοκα αίτια, την ταραχώδη διαδικασία και τις εκτεταμένες επιπτώσεις που είχε στην περιφερειακή σταθερότητα, τη διεθνή διπλωματία και τον στρατηγικό λογισμό της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η μελέτη εξετάζει σχολαστικά την αλληλεπίδραση μεταξύ ιστορικών κληρονομιών, εθνοτικών εντάσεων, οικονομικής αστάθειας και του αντίκτυπου των παγκόσμιων πολιτικών αλλαγών μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, τα οποία συνέβαλαν στον κατακερματισμό της Γιουγκοσλαβίας σε πολλά ανεξάρτητα κράτη εν μέσω βίαιων συγκρούσεων.

Η σημασία αυτού του ιστορικού επεισοδίου υπερβαίνει τον άμεσο απόηχο των συγκρούσεων, καθώς δοκίμασε την ανθεκτικότητα και την προσαρμοστικότητα των διεθνών θεσμών και των κρατικών παραγόντων στις προκλήσεις της μεταψυχροπολεμικής διπλωματίας, της οικοδόμησης εθνών και της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Συγκεκριμένα, η εργασία αξιολογεί τον ρόλο μεγάλων διεθνών οντοτήτων όπως τα Ηνωμένα Έθνη, την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και το ΝΑΤΟ στην αντιμετώπιση της κρίσης, παράλληλα με τις προσπάθειές τους να μεσολαβήσουν στις συγκρούσεις και να διευκολύνουν τη μετάβαση προς την ειρήνη και τη σταθερότητα στα Βαλκάνια. Επιπλέον, εξετάζει εξονυχιστικά τις συνέπειες της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο στην περιοχή, συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεων στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και διεύρυνσης.

Κεντρικό στοιχείο αυτής της ανάλυσης είναι η εξέταση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσιμης συγκυρίας. Δεδομένων των ιστορικών, πολιτιστικών και οικονομικών δεσμών της Ελλάδας με τα Βαλκάνια, η γιουγκοσλαβική κρίση παρουσίασε ταυτόχρονα πρόκληση και ευκαιρία για την ελληνική διπλωματία. Η

εργασία διερευνά τον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα αντιμετώπισε την πολυπλοκότητα της κρίσης, εξισορροπώντας τα εθνικά της συμφέροντα με την περιφερειακή σταθερότητα και τις διεθνείς δεσμεύσεις. Αυτό περιλαμβάνει ανάλυση των διπλωματικών πρωτοβουλιών της Ελλάδας, της στάσης της για την αναγνώριση νέων κρατών και της συμμετοχής της στις διεθνείς ειρηνευτικές και ανθρωπιστικές προσπάθειες.

Μέσα από την ανασκόπηση της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας και των αναλύσεων πολιτικής, αυτή η μελέτη στοχεύει να ρίξει φως στις περιπλοκές της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας και τον διαρκή αντίκτυπό της στα Βαλκάνια, την εθνική καθώς και την ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική. Επιπλέον επιχειρεί να συμβάλλει στην κατανόηση της περίπλοκης αλληλεπίδρασης μεταξύ περιφερειακών συγκρούσεων και εθνικών στρατηγικών εξωτερικής πολιτικής, υπογραμμίζοντας τη σημασία της ιστορικής κατανόησης, της στρατηγικής ευελιξίας και της διπλωματικής δέσμευσης για την αντιμετώπιση πολύπλοκων διεθνών κρίσεων.

Λέξεις - κλειδιά: Εξωτερική Πολιτική, Κουμμουνισμός, Εθνικισμός, Κρίση, Προοπτικές

The dissolution of Yugoslavia and Greek foreign policy

Abstract

The dissolution of Yugoslavia in the early 1990s remains one of the most significant events in the history of the Balkans, reshaping the geopolitical contours of the region and profoundly influencing the foreign policy orientations of neighboring states, especially Greece. This research paper provides an in-depth analysis of the dissolution of Yugoslavia, exploring its complex causes, turbulent process and extensive impact on regional stability, international diplomacy and the strategic calculus of Greek foreign policy. The study meticulously examines the interaction between historical legacies, ethnic tensions, economic instability and the impact of global political changes since the end of the Cold War, which contributed to the fragmentation of Yugoslavia into several independent states amid violent conflict.

The significance of this historic episode goes beyond the immediate aftermath of conflict, as it tested the resilience and adaptability of international institutions and state actors to the challenges of post-Cold War diplomacy, nation-building, and regional integration. In particular, the paper assesses the role of major international entities such as the United Nations, the European Union and NATO in addressing the crisis, alongside their efforts to mediate conflicts and facilitate the transition towards peace and stability in the Balkans. In addition, it examines in detail the political, economic and social consequences of the breakup of Yugoslavia in the region, including the impact on the processes of European integration and enlargement.

Central to this analysis is the examination of Greek foreign policy during this critical juncture. Given Greece's historical, cultural and economic ties with the Balkans, the Yugoslav crisis presented both a challenge and an opportunity for Greek diplomacy. The paper explores how Greece has dealt with the complexity of the crisis, balancing its national interests with regional stability and international commitments. This includes an analysis of Greece's diplomatic initiatives, its stance on the recognition of new states, and its participation in international peace and humanitarian efforts.

Through a review of academic literature and policy analyses, this study aims to shed light on the intricacies of the breakup of Yugoslavia and its lasting impact on the Balkans, national as well as European foreign policy. It also attempts to contribute to the understanding of the complex interplay between regional conflicts and national foreign policy strategies, highlighting the importance of historical understanding, strategic flexibility and diplomatic commitment to address complex international crises.

Keywords: Foreign Policy, Communism, Nationalism, Crisis, Prospects

Εισαγωγή

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας τη δεκαετία του 1990 σηματοδότησε μια κομβική στιγμή στην ευρωπαϊκή ιστορία, αντιπροσωπεύοντας μια από τις πιο σημαντικές γεωπολιτικές ανατροπές της μεταψυχροπολεμικής εποχής. Αυτή η πολυεθνική ομοσπονδία, κάποτε σύμβολο συνύπαρξης και σοσιαλιστικής ομοσπονδίας στα Βαλκάνια, εξελίχθηκε σε μια σειρά συγκρούσεων και πολιτικών κρίσεων, που οδήγησαν στην εμφάνιση πολλών ανεξάρτητων κρατών. Η διάλυση χαρακτηρίστηκε από περίπλοκες διεθνικές εντάσεις, οικονομικές προκλήσεις και αγώνα για την εθνική ταυτότητα, που κορυφώθηκε σε εκτεταμένη βία και ανθρωπιστικές κρίσεις. Τα αίτια διάλυσης της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας, που ιδρύθηκε μετά τον Δεύτερο (Β΄) Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι πολύπλευρα, περιλαμβάνοντας βαθιά ριζωμένες εθνικές εντάσεις, οικονομικές δυσκολίες και τις ευρύτερες επιπτώσεις του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, που συνέβαλαν συλλογικά στην αποσταθεροποίησή της (Glenny, 1996).

Ο αντίκτυπος του κατακερματισμού της Γιουγκοσλαβίας επεκτάθηκε πολύ πέρα από τα σύνορά της, επηρεάζοντας σημαντικά την πολιτική και οικονομική ασφάλειας της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων. Οι πόλεμοι που ακολούθησαν στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, την Κροατία και το Κοσσυφοπέδιο όχι μόνο οδήγησαν σε τραγικές απώλειες ζωών και εκτοπισμό, αλλά και σε απαιτητικές καταστάσεις για τις διεθνείς προσπάθειες διατήρησης της ειρήνης και επίλυσης συγκρούσεων. Αυτές οι συγκρούσεις αναμόρφωσαν τον γεωπολιτικό χάρτη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, δημιουργώντας νέα έθνη και επανασχεδιάζοντας τα σύνορα με εθνικές γραμμές. Η αστάθεια και η βία έθεσαν σημαντικές δυσκολίες για την περιφερειακή ειρήνη και ασφάλεια, προκαλώντας επανεκτίμηση των διεθνών διπλωματικών και στρατιωτικών στρατηγικών στην περιοχή.

Για την Ελλάδα, βασικό παράγοντα στα Βαλκάνια, η γιουγκοσλαβική κρίση παρουσίασε πολυσύνθετα προβλήματα αλλά και ευκαιρίες εξωτερικής πολιτικής. Η προσέγγιση της Ελλάδας διαμορφώθηκε από έναν συνδυασμό ιστορικών δεσμών, πολιτιστικών συγγενειών και στρατηγικών συμφερόντων στην περιοχή. Η κρίση κατέστησε αναγκαία μια λεπτή πράξη εξισορρόπησης μεταξύ της υποστήριξης της περιφερειακής σταθερότητας, της διαχείρισης των σχέσεων με τους διεθνείς εταίρους

και της αντιμετώπισης των ανησυχιών για την εθνική ασφάλεια, ιδιαίτερα όσον αφορά τα ζητήματα στη Μακεδονία και την Αλβανία (Kofos, 1995). Οι χειρισμοί των ελληνικών κυβερνήσεων κατά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας προσφέρουν ευρύ πεδίο μελέτης όσων αφορά την προσαρμογή της εξωτερικής πολιτικής στις περιφερειακές κρίσεις. καθώς και μια μελέτη περίπτωσης του τρόπου με τον οποίο τα έθνη περιηγούνται στην πολυπλοκότητα της περιφερειακής αναταραχής.

Σκοπός

Ο σκοπός αυτής της μελέτης είναι διττός. Πρώτον, επιδιώκει να προσφέρει μια ολοκληρωμένη ανάλυση των παραγόντων που οδήγησαν στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, εξετάζοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ της εσωτερικής δυναμικής και των εξωτερικών επιρροών στο διαμελισμό της ομοσπονδίας. Δεύτερον, η έρευνα επικεντρώνεται στην αξιολόγηση του αντίκτυπου αυτών των γεγονότων στην ελληνική εξωτερική πολιτική, διερευνώντας πώς η Ελλάδα προσάρμοσε τις διπλωματικές και στρατηγικές προσεγγίσεις της ως απάντηση στην εξελισσόμενη κατάσταση στα Βαλκάνια. Με αυτόν τον τρόπο, η μελέτη επιχειρεί να συμβάλλει στην κατανόηση των προκλήσεων και των ευκαιριών που παρουσιάζει η μετα-γιουγκοσλαβική περιφερειακή τάξη πραγμάτων για την Ελλάδα και άλλες γειτονικές χώρες.

Προϋποθέσεις

Για τη σύνταξη της παρούσας διατριβής έχουν ληφθεί υπόψη οι παρακάτω προϋποθέσεις:

1. Η παράθεση των ιστορικών γεγονότων γίνεται επιγραμματικά δίνοντας έμφαση στη σημασία τους και την επιρροή τους στις ενέργειες των διεθνών και τοπικών δρώντων.
2. Ο σχολιασμός των γεγονότων γίνεται απρόσωπα, με αναφορά σε θεσμούς και κρατικές θέσεις. Τα ονόματα των ηγετών των υπόψη κρατών και διεθνών οργανισμών αναφέρονται για ιστορικούς λόγους.
3. Οι ενέργειες της Ελλάδας δεν αποδίδονται σε πολιτικά πρόσωπα, αλλά ως θεσμικές αποφάσεις της χώρας, ώστε να αποφευχθεί πιθανή κριτική σε πολιτικά κόμματα.

Παράγοντες

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τις ενέργειες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια της διάλυση της Γιουγκοσλαβίας τη δεκαετία του 1990 είναι:

1. Η γεωγραφική θέση της χώρας στην περιοχή των Βαλκανίων και η γειτνίαση με την πρώην Γιουγκοσλαβία.
2. Οι αναταραχές στην περιοχή των Βαλκανίων και η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας θεωρήθηκαν πιθανές απειλές για την εθνική ασφάλεια της χώρας, κυρίως λόγω του εθνικιστικού και εθνοτικού χαρακτήρα των συγκρούσεων.
3. Οι οικονομικοί δεσμοί της Ελλάδας με τις χώρες της περιοχής, ειδικά όσον αφορά το εμπόριο και τις επενδύσεις, αποτέλεσαν σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης της εξωτερικής της πολιτικής.
4. Οι ιστορικές και πολιτικές σχέσεις των Ελλήνων με ορισμένες από τις πρώην Γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες επηρέασαν τις εξωτερικές της επιλογές.
5. Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τις ενέργειές της, καθώς έλαβε υπόψη τις σχέσεις και τις δεσμεύσεις της.
6. Ο μετασχηματισμός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε Ευρωπαϊκή Ένωση με τον επανασχεδιασμό των οργάνων και των δομών λήψης αποφάσεων, ιδιαίτερα στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας.

Κεφάλαιο πρώτο

Ιστορική εξέλιξη των Δυτικών Βαλκανίων μετά τη Συνθήκη του Βερολίνου (1878)

1.1. Η Συνθήκη του Βερολίνου και οι επιπτώσεις της

Η Συνθήκη του Βερολίνου, που υπογράφηκε το 1878, ήταν ένα κρίσιμο γεωπολιτικό γεγονός που διαμόρφωσε σημαντικά το πολιτικό τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων, επανασχεδιάζοντας τον χάρτη. Αυτή η συνθήκη, που θεσπίστηκε στο Συνέδριο του Βερολίνου (13 Ιουνίου - 13 Ιουλίου 1878), είχε ως στόχο να αντιμετωπίσει και να επιλύσει τα ζητήματα που προέκυψαν από τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο (1877-1878) και την προηγούμενη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (3 Μαρτίου 1878), η οποία είχε προτείνει δραστικές αλλαγές στις εδαφικές ρυθμίσεις στα Βαλκάνια. Πρωταρχικός στόχος ήταν η εξισορρόπηση των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων στην Ευρώπη, ενώ παράλληλα αντιμετώπιζε τις φιλοδοξίες των βαλκανικών εθνών. Πρώτον, αναγνώρισε επίσημα την ανεξαρτησία πολλών βαλκανικών κρατών, συμπεριλαμβανομένων της Σερβίας, του Μαυροβουνίου και της Ρουμανίας, από την Οθωμανική κυριαρχία. Επιπλέον, η συνθήκη παραχώρησε αυτονομία στη Βουλγαρία, αν και σε περιορισμένο έδαφος σε σύγκριση με αυτό που προβλεπόταν στη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, περιορίζοντας έτσι τη ρωσική επιρροή στην περιοχή. Η Βοσνία - Ερζεγοβίνη τέθηκε υπό την αυстро-ουγγρική διοίκηση, μια κίνηση που έσπειρε μελλοντικές αναταραχές και εθνικιστική θέρμη στην περιοχή (Glenny, 1996).

Μία από τις πιο σημαντικές επιπτώσεις της Συνθήκης του Βερολίνου ήταν ο αντίκτυπος της στις εθνικές ομάδες στα Βαλκάνια. Τα νέα όρια που χαράσσονται από τη συνθήκη συχνά αγνοούν την εθνοτική σύνθεση των εδαφών, οδηγώντας σε ζητήματα μειονοτήτων και εντάσεις μεταξύ των εθνοτήτων. Για παράδειγμα, μεγάλος αριθμός σέρβικων εθνοτήτων βρέθηκαν εκτός των συνόρων της Σερβίας, ιδιαίτερα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και στη πρόσφατα αυτόνομη Βουλγαρία. Αυτή η κακή ευθυγράμμιση των εθνικών συνόρων και των εθνοτικών ταυτοτήτων θα γίνει επαναλαμβανόμενη πηγή συγκρούσεων και εθνικιστικών αναταραχών τα επόμενα χρόνια.

Επιπλέον, η Συνθήκη του Βερολίνου είχε αξιοσημείωτο αντίκτυπο στην παρακμάζουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σημείωσε σημαντική απώλεια οθωμανικού

εδάφους και επιρροής στην Ευρώπη, συμβάλλοντας στη σταδιακή αποσύνθεση της αυτοκρατορίας. Αυτή η αποδυνάμωση του οθωμανικού ελέγχου άνοιξε ένα κενό εξουσίας στα Βαλκάνια, οδηγώντας σε αυξημένες παρεμβάσεις από την Αυστρο-ουγγρική Αυτοκρατορία και τη Ρωσία, επιδιώκοντας η καθεμία να επεκτείνει την επιρροή της στην περιοχή. Ο ανταγωνισμός μεταξύ αυτών των δυνάμεων επιδείνωσε τις περιφερειακές εντάσεις και έθεσε το έδαφος για μελλοντικές συγκρούσεις, συμπεριλαμβανομένων των Βαλκανικών Πολέμων και τελικά του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

Η Συνθήκη είχε επιπτώσεις και στην ελληνική εξωτερική πολιτική. Η Ελλάδα, έχοντας αποκτήσει την ανεξαρτησία της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1830, έμεινε σε μεγάλο βαθμό δυσαρεστημένη με την έκβαση της Συνθήκης του Βερολίνου. Οι ελληνικές φιλοδοξίες για εδαφική επέκταση, ιδιαίτερα στην Κρήτη και την Ήπειρο, δεν ικανοποιήθηκαν, τροφοδοτώντας το εθνικιστικό αίσθημα και τον αλυτρωτισμό στην Ελλάδα. Αυτή η δυσαρέσκεια θα επηρέαζε αργότερα τις αποφάσεις της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και τη συμμετοχή της στους Βαλκανικούς Πολέμους και τις επακόλουθες περιφερειακές συγκρούσεις.

Επιπλέον, η αποτυχία της Συνθήκης του Βερολίνου να αντιμετωπίσει επαρκώς τα περίπλοκα εθνοτικά και εθνικά ζητήματα στα Βαλκάνια οδήγησε σε μια μακροπρόθεσμη κληρονομιά αστάθειας στην περιοχή. Η αυθαιρεσία των νέων συνόρων και η αδιαφορία για τις εθνοτικές πραγματικότητες έσπειραν τους σπόρους των μελλοντικών εθνοτικών συγκρούσεων, συμβάλλοντας στην ασταθή φύση της βαλκανικής πολιτικής. Η εμφάνιση εθνικιστικών κινημάτων και η αναζήτηση μεγαλύτερης εθνικής ενοποίησης ή ανεξαρτησίας έγιναν καθοριστικό χαρακτηριστικό της Βαλκανικής ιστορίας τον 20ο αιώνα (Ramet, 2006). Τα τέλη του 19ου και οι αρχές του 20ου αιώνα στα Βαλκάνια χαρακτηρίστηκαν από μια σειρά κρίσεων, εξεγέρσεων και πολέμων, καθώς διάφορες εθνικές ομάδες προσπάθησαν να επαναπροσδιορίσουν τα σύνορά τους και να επιτύχουν πολιτικές φιλοδοξίες. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι του 1912-1913, για παράδειγμα, επηρεάστηκαν άμεσα από τα άλυτα ζητήματα που προέκυψαν από τη Συνθήκη του Βερολίνου. Αυτοί οι πόλεμοι αναμόρφωσαν περαιτέρω τον πολιτικό χάρτη της περιοχής,

οδηγώντας στην επέκταση της Σερβίας, της Ελλάδας και άλλων βαλκανικών κρατών σε βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Συμπερασματικά η Συνθήκη του Βερολίνου έθεσε τις βάσεις για τις εξελίξεις του τέλους του 19ου αιώνα στα δυτικά Βαλκάνια. Αναμόρφωσε τον πολιτικό χάρτη της περιοχής, οδηγώντας στη δημιουργία πολλών ανεξάρτητων ή αυτόνομων κρατών. Ωστόσο, τα αυθαίρετα σύνορα και η περιφρόνηση των εθνοτικών συνθέσεων φύτεψαν σπόρους διχόνοιας. Τα αναδυόμενα κράτη, συμπεριλαμβανομένης της Σερβίας, του Μαυροβουνίου και της Ρουμανίας, ξεκίνησαν ένα ταξίδι εθνικής εδραίωσης, συχνά μπλεγμένο με την επιθυμία για εδαφική επέκταση (Glenny, 1996). Αυτή η περίοδος σηματοδεύτηκε επίσης από τη σταδιακή πτώση της οθωμανικής επιρροής στα Βαλκάνια, μια διαδικασία που θα δημιουργούσε ένα κενό και θα τροφοδοτούσε τις περιφερειακές φιλοδοξίες.

1.2. Εξέλιξη των Δυτικών Βαλκανίων στα τέλη του 19ου και 20ου αιώνα

Η ανάδειξη εθνικών ταυτοτήτων στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων δεν ήταν μια ομαλή ή ομοιόμορφη διαδικασία. Στη Σερβία και το Μαυροβούνιο, για παράδειγμα, ο αγώνας για ανεξαρτησία από την Οθωμανική κυριαρχία έπαιξε κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης, με τη Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία και τη μοναρχία του Μαυροβουνίου να αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες στην προώθηση της εθνικής ενότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αντίθετα, η κατάσταση στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη ήταν πιο περίπλοκη, με τους Μουσουλμάνους (Βόσνιους), Σέρβους και Κροάτες να διεκδικούν ο καθένας τις εθνικές του ταυτότητες, συχνά σε αντίθεση μεταξύ τους, μια δυναμική που θα είχε μόνιμες επιπτώσεις για την περιοχή (Judah, 2000).

Η κληρονομιά της Συνθήκης του Βερολίνου ήταν ιδιαίτερα έντονη σε περιοχές όπως η Βοσνία - Ερζεγοβίνη, όπου η αυстро-ουγγρική κυριαρχία εισήγαγε νέα διοικητική και πολιτιστική δυναμική. Η επιβολή ξένης κυριαρχίας στη Βοσνία και οι αυξανόμενες φιλοδοξίες του σερβικού εθνικισμού στην περιοχή ήταν σημαντικοί παράγοντες που συνέβαλαν στη δολοφονία του αρχιδούκα Φραντς Φερδινάνδου το 1914, ένα γεγονός που επιτάχυνε τον Πρώτο (Α΄) Παγκόσμιο Πόλεμο (Danopoulos, 1984). Καθ' όλη τη διάρκεια του πρώτου μισού του 20ου αιώνα, τα Βαλκάνια συνέχισαν να είναι μια περιοχή

στρατηγικού ενδιαφέροντος και συγκρούσεων. Ο απόηχος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου είδε τη διάλυση των αυτοκρατοριών και το σχηματισμό νέων κρατών, συμπεριλαμβανομένου του Βασιλείου των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων, που αργότερα έγινε Γιουγκοσλαβία. Αυτό το νέο κράτος ήταν μια προσπάθεια συμφιλίωσης των διαφορετικών εθνοτήτων της περιοχής σε μια ενιαία πολιτική οντότητα, μια προσπάθεια πρόκλησης των δεδομένων ιστορικών εχθροτήτων και των αποκλίνων εθνικών συμφερόντων των λαών που την απαρτίζουν (Bideleux & Jeffries, 2007).

Καθώς προχωρούσε ο 20ος αιώνας, οι εθνικές ταυτότητες που είχαν αρχίσει να αποκρυσταλλώνονται μετά τη Συνθήκη του Βερολίνου συνέχισαν να εξελίσσονται, επηρεασμένες από τα μεταβαλλόμενα πολιτικά τοπία των Βαλκανίων. Οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι, η περίοδος του Μεσοπολέμου και ο τελικός σχηματισμός της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας και της πίστης των λαών των Δυτικών Βαλκανίων. Προσπάθησε να υποκαταστήσει τον εθνοτικό εθνικισμό με μια παν-γιουγκοσλαβική ταυτότητα, προωθώντας την ιδέα της «Αδελφότητας και Ενότητας» μεταξύ των διαφορετικών πληθυσμών της (Ramet, 2006). Όμως, παρά τις προσπάθειες, τα εθνικιστικά αισθήματα και τα ιστορικά παράπονα παρέμειναν ισχυρές δυνάμεις στην περιοχή και η περίπλοκη διαδικασία οικοδόμησης εθνών, εδαφικών διαφορών και γεωπολιτικών αλλαγών, μετά τη Συνθήκη του Βερολίνου, οδήγησαν τελικά στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας τη δεκαετία του 1990.

1.3. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και η περίοδος του μεσοπολέμου

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913) ήταν μια κρίσιμη καμπή, όπου ο Βαλκανικός Σύνδεσμος, αποτελούμενος από τη Σερβία, την Ελλάδα, το Μαυροβούνιο και τη Βουλγαρία, αρχικά συνεργάστηκε για να εκδιώξει τους Οθωμανούς από τα εναπομείναντα εδάφη τους στην Ευρώπη. Ωστόσο, αυτή η συμμαχία σύντομα διαλύθηκε λόγω αντικρουόμενων εδαφικών διεκδικήσεων, οδηγώντας στον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο, όπου η Βουλγαρία πολέμησε εναντίον των πρώην συμμάχων της. Αυτές οι συγκρούσεις οδήγησαν σε σημαντικές εδαφικές αλλαγές και επιδείνωσαν περαιτέρω τις εθνικές εντάσεις στην περιοχή (Ramet, 2006).

Το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου είδε τη διάλυση της Αυστρο-ουγγρικής και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που οδήγησε στο σχηματισμό νέων κρατών. Ιδρύθηκε το Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων (αργότερα Γιουγκοσλαβία), ενσαρκώνοντας το ιδανικό της ένωσης των νότιων σλαβικών λαών. Ωστόσο, το νέο κράτος αντιμετώπισε σημαντικές προκλήσεις, συμπεριλαμβανομένων εσωτερικών διχασμών, διαφορετικών εθνικών φιλοδοξιών και οικονομικών δυσκολιών. Η περίοδος του Μεσοπολέμου χαρακτηρίστηκε από πολιτική αστάθεια, αυταρχική διακυβέρνηση και την άνοδο των εθνικιστικών κινημάτων εντός της Γιουγκοσλαβίας (Bideleux & Jeffries, 2007).

1.4. Η Γιουγκοσλαβία του Τίτο και το κίνημα των Αδεσμεύτων

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος έφερε μεγάλες ανακατατάξεις στα Βαλκάνια. Η Γιουγκοσλαβία διαμελίστηκε από τις δυνάμεις του Άξονα που εγκαθίδρυσαν βάνανυσα κατοχικά καθεστώτα, οδηγώντας σε δυναμικά κινήματα αντίστασης. Αυτή η περίοδος είδε την άνοδο του Τίτο (Josip Broz Tito) και των Παρτιζάνων, οι οποίοι πολέμησαν τόσο κατά της κατοχής του Άξονα όσο και των αντίπαλων εθνικιστικών ομάδων. Το τέλος του πολέμου είχε ως αποτέλεσμα την επανίδρυση της Γιουγκοσλαβίας ως σοσιαλιστικής ομοσπονδίας υπό την ηγεσία του Τίτο. Η νέα Γιουγκοσλαβία ιδρύθηκε στις αρχές της «αδελφότητας και της ενότητας», αλλά κάτω από ένα συγκεντρωτικό, κομμουνιστικό καθεστώς (Danopoulos, 1984).

Υπό τον Τίτο, η Γιουγκοσλαβία ακολούθησε ένα μοναδικό μονοπάτι εντός του κομμουνιστικού κόσμου. Αποσπάστηκε από τη σοβιετική επιρροή το 1948 και τοποθέτησε τον εαυτό της ως ηγέτη στο κίνημα των Αδεσμεύτων. Η διακυβέρνηση του Τίτο χαρακτηρίστηκε από σχετική σταθερότητα, οικονομική ανάπτυξη και μια πράξη εξισορρόπησης μεταξύ των διαφορετικών εθνοτήτων στη Γιουγκοσλαβία. Ωστόσο, το καθεστώς βασίστηκε σε αυταρχικά μέτρα για να καταστείλει τα εθνικιστικά αισθήματα και την πολιτική διαφωνία (Judah, 2000).

Κεφάλαιο δεύτερο

Οι ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις στον Ψυχρό Πόλεμο

2.1. Η πολιτική δυναμική στην εποχή του Ψυχρού Πολέμου

Η εποχή του Ψυχρού Πολέμου, που εκτείνεται από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ήταν μια περίοδος έντονης παγκόσμιας πολιτικής έντασης μεταξύ του δυτικού μπλοκ, με επικεφαλής τις Ηνωμένες Πολιτείες, και του ανατολικού μπλοκ, με επικεφαλής τη Σοβιετική Ένωση. Αυτή η περίοδος χαρακτηρίστηκε από ιδεολογικές αντιπαραθέσεις, πολέμους δια αντιπροσώπων και συνεχή απειλή πυρηνικού πολέμου. Η περιοχή των Βαλκανίων, και ιδιαίτερα η σχέση Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας, επηρεάστηκε σημαντικά από αυτές τις παγκόσμιες δυναμικές. Καθ' όλη την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου οι ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις ήταν μια περίπλοκη ταπετσαρία πολιτικών ελιγμών, στρατηγικών συμμαχιών και πολιτιστικής διπλωματίας, επηρεασμένη από το ευρύτερο γεωπολιτικό πλαίσιο της εποχής. Οι δύο χώρες, ενώ βρίσκονταν σε διαφορετικές πλευρές του ιδεολογικού φάσματος, βρέθηκαν συχνά να μοιράζονται κοινά συμφέροντα, ιδιαίτερα σε σχέση με την περιοχή των Βαλκανίων. Προσπάθησαν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία και την κυριαρχία τους απέναντι στον ανταγωνισμό υπερδυνάμεων, οδηγώντας σε μια διαφοροποιημένη προσέγγιση εξωτερικής πολιτικής. Ο ρόλος της Γιουγκοσλαβίας στο Κίνημα των Αδεσμεύτων και η ένταξη της Ελλάδας στο NATO δεν απέκλεισε τη διμερή συνεργασία, ειδικά σε θέματα που αφορούν την περιφερειακή σταθερότητα και την οικονομική ανάπτυξη (Bideleux & Jeffries, 2007).

Για την Ελλάδα, οι εξελίξεις στα Βαλκάνια κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα είχαν σημαντικό ενδιαφέρον. Η ελληνική εξωτερική πολιτική επηρεάστηκε από τη μεταβαλλόμενη δυναμική στην περιοχή, συμπεριλαμβανομένων των Βαλκανικών Πολέμων, των Α' και Β' Παγκόσμιων Πολέμων καθώς και του Ψυχρού Πολέμου. Η εστίαση της Ελλάδας ήταν συχνά στην προστασία των συμφερόντων της ενόψει της περιφερειακής αστάθειας, στην εξισορρόπηση των σχέσεων με τους γείτονές της και στην πλοήγηση στον περίπλοκο ιστό των πολιτικών μεγάλων δυνάμεων.

Αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις ήταν τεταμένες και περίπλοκες. Η Γιουγκοσλαβία, υπό την ηγεσία του Τίτο είχε αναδειχθεί σε μια σοσιαλιστική ομοσπονδιακή δημοκρατία, ευθυγραμμισμένη αρχικά με τη Σοβιετική Ένωση. Η Ελλάδα, από την άλλη, είχε υποστεί έναν καταστροφικό εμφύλιο πόλεμο μεταξύ κομμουνιστικών και αντικομμουνιστικών δυνάμεων, με αποκορύφωμα τη νίκη των τελευταίων, υποστηριζόμενων από τις δυτικές δυνάμεις (Judah, 2000). Αυτές οι αντίθετες ευθυγραμμίσεις έθεσαν το υπόβαθρο για μια περίπλοκη σχέση μεταξύ των δύο εθνών κατά τα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου. Μια σημαντική καμπή στις σχέσεις των δύο χωρών ήρθε το 1948, όταν η Γιουγκοσλαβία αποσχίστηκε από τη Σοβιετική Ένωση του Στάλιν. Η περιφρόνηση του Τίτο ενάντια στο αίτημα του Στάλιν για απόλυτη πίστη οδήγησε στην εκδίωξη της Γιουγκοσλαβίας από το Cominform (Κομμουνιστικό Γραφείο Πληροφοριών). Η ρήξη των δύο κομμουνιστών ηγετών άλλαξε το γεωπολιτικό τοπίο των Βαλκανίων. Η Γιουγκοσλαβία, ενώ διατήρησε τη σοσιαλιστική της ταυτότητα, προσπάθησε να χαράξει μια ανεξάρτητη πορεία, αποστασιοποιημένη από την άμεση επιρροή και των δύο υπερδυνάμεων (Glenny, 1996). Αυτή η στροφή έδωσε την ευκαιρία στην Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία να επαναξιολογήσουν τις σχέσεις τους στο πλαίσιο της μεταβαλλόμενης πολιτικής δυναμικής του Ψυχρού Πολέμου.

Τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 σημειώθηκε σταδιακή εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας. Οι δύο χώρες βρήκαν κοινό έδαφος στην επιθυμία τους να διατηρήσουν τη σταθερότητα στα Βαλκάνια και να αντισταθούν σε κάθε μορφή εξωτερικής κυριαρχίας. Οι οικονομικοί και διπλωματικοί δεσμοί ενισχύθηκαν, με πολλές επισκέψεις και συμφωνίες υψηλού επιπέδου. Η Ελλάδα, υπό την ηγεσία ηγετών όπως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, αναγνώρισε τη στρατηγική σημασία της διατήρησης καλών σχέσεων με τον βόρειο γείτονά της, ιδιαίτερα υπό το φως των συνεχιζόμενων εντάσεων του Ψυχρού Πολέμου (Danopoulos, 1984). Παρά το ιδεολογικό χάσμα - η Ελλάδα ήταν μια φιλοδυτική μοναρχία και αργότερα μια δημοκρατία και η Γιουγκοσλαβία ένα σοσιαλιστικό κράτος - και οι δύο χώρες αναγνώρισαν τα οφέλη από τη βελτίωση των σχέσεων. Ξεκίνησαν έναν δρόμο ρεαλιστικής διπλωματίας, εστιάζοντας σε τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος, ενώ παράλληλα περιηγήθηκαν στις ιδεολογικές

τους διαφορές. Οι ηγεσίες και στις δύο χώρες κατανοούσαν ότι η συνεργασία ήταν ζωτικής σημασίας για την περιφερειακή σταθερότητα και την οικονομική ανάπτυξη (Woodward, 1995).

Την περίοδο της ελληνικής στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974) παρουσιάστηκαν προκλήσεις στις ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις. Το αυταρχικό καθεστώς στην Ελλάδα αντιμετώπιζε με καχυποψία τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο, η οποία περηφανευόταν για την ανεξάρτητη σοσιαλιστική της ταυτότητα. Ωστόσο, παρά τις ιδεολογικές διαφορές, και τα δύο έθνη συνέχισαν να συμμετέχουν σε διπλωματικές και οικονομικές ανταλλαγές. Ο κύριος μοχλός πίσω από αυτή τη συνεχιζόμενη δέσμευση ήταν το αμοιβαίο όφελος που προέκυψε από το εμπόριο και το κοινό ενδιαφέρον για τη διατήρηση της περιφερειακής σταθερότητας.

Ο ενεργός ρόλος της Γιουγκοσλαβίας στο Κίνημα των Αδεσμεύτων, μια οργάνωση κρατών που δεν ήταν επίσημα ευθυγραμμισμένα ούτε με το δυτικό ούτε με το ανατολικό μπλοκ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, παρείχε μια άλλη οδό για ελληνο-γιουγκοσλαβική συνεργασία. Η Ελλάδα, αν και ευθυγραμμισμένη με τη Δύση μέσω του NATO, συχνά είχε κοινά συμφέροντα με τη Γιουγκοσλαβία στο πλαίσιο του Κινήματος, ιδιαίτερα σε θέματα που σχετίζονταν με την περιφερειακή σταθερότητα και την οικονομική ανάπτυξη (Bideleux & Jeffries, 2007).

Η προσωπική δυναμική και τα στυλ ηγεσίας στην Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των διμερών σχέσεων. Ηγέτες όπως ο Τίτο στη Γιουγκοσλαβία και ο Καραμανλής στην Ελλάδα ήταν πραγματιστές και κατανοούσαν τη σημασία της διατήρησης μιας ισορροπίας μεταξύ των αντίστοιχων εθνικών τους συμφερόντων και των αναγκών της διεθνούς πολιτικής. Η διορατικότητα και η διπλωματική τους οξυδέρκεια συνέβαλαν καθοριστικά στην πλοήγηση στην πολυπλοκότητα των ελληνο-γιουγκοσλαβικών σχέσεων κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου (Judah, 2000). Ο θάνατος του Τίτο, το 1980, σήμανε το τέλος μιας εποχής στη γιουγκοσλαβική πολιτική. Η χαρισματική ηγεσία του και η πολιτική του να εξισορροπεί τις διαφορετικές εθνοτικές ομάδες στη Γιουγκοσλαβία ήταν ένας σταθεροποιητικός παράγοντας στην περιοχή. Ο θάνατός του, σε συνδυασμό με το αυξανόμενο κύμα του

εθνικισμού και τις οικονομικές δυσκολίες, άρχισαν να ξετυλίγουν τον ιστό της γιουγκοσλαβικής ενότητας. Αυτές οι εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία παρακολουθήθηκαν στενά στην Ελλάδα, όπου υπήρχε αυξανόμενη ανησυχία για τις πιθανές επιπτώσεις στην περιφερειακή σταθερότητα (Woodward, 1995).

2.2. Οικονομικοί δεσμοί και συνεργασία

Η οικονομική συνεργασία έγινε ακρογωνιαίος λίθος των ελληνο-γιουγκοσλαβικών σχέσεων. Καθιερώθηκαν εμπορικές συμφωνίες, οι οποίες ενίσχυαν οικονομικούς δεσμούς που αποδείχθηκαν επωφελείς και για τα δύο έθνη. Η αναπτυσσόμενη οικονομία της Ελλάδας βρήκε στη Γιουγκοσλαβία μια αγορά για τα προϊόντα της και μια πηγή πρώτων υλών, ενώ η Γιουγκοσλαβία επωφελήθηκε από την πρόσβαση στα ελληνικά λιμάνια και την ευρύτερη αγορά της Μεσογείου. Αυτές οι οικονομικές αλληλεπιδράσεις βοήθησαν να χτιστεί ένα θεμέλιο εμπιστοσύνης και αμοιβαίας εξάρτησης, υπερβαίνοντας τις πολιτικές διαφορές (Danopoulos, 1984).

Πολιτιστικά και ιστορικά, τα δύο έθνη μοιράζονται πολλούς δεσμούς, με την Ορθόδοξη Χριστιανική πίστη να αποτελεί το σημαντικότερο, συμβάλλοντας σε πολιτιστική αλληλεπίδραση όπως ανταλλαγές φοιτητών, πολιτιστικά φεστιβάλ και ακαδημαϊκές συνεργασίες, που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης και της καλής θέλησης. Αυτές οι ανταλλαγές ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματικές στο να αμβλύνουν τα ιστορικά παράπονα και τα στερεότυπα που υπήρχαν μεταξύ του ελληνικού και του γιουγκοσλαβικού λαού. Έτσι, την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου έλαβαν χώρα πολιτιστικές και κοινωνικές ανταλλαγές που βοήθησαν στην οικοδόμηση αμοιβαίας κατανόησης και στη μείωση των ιστορικών εχθροτήτων. Τα φεστιβάλ, οι ακαδημαϊκές συνεργασίες και ο τουρισμός μεταξύ των δύο χωρών άνθησαν, συμβάλλοντας στην καλύτερη κατανόηση του πολιτισμού και της κοινωνίας του άλλου (Ramet, 2006).

Στρατιωτικές ανησυχίες και προβληματισμοί για την ασφάλεια επηρέασαν επίσης τις ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις. Ενώ δεν υπήρχε επίσημη στρατιωτική συμμαχία μεταξύ των δύο, υπήρχε κατανόηση της ανάγκης διατήρησης της ειρήνης και της σταθερότητας στα Βαλκάνια. Και τα δύο έθνη ήταν επιφυλακτικά για εξωτερικές απειλές

και εσωτερικές εξεγέρσεις που θα μπορούσαν να αποσταθεροποιήσουν την περιοχή. Δημιουργήθηκαν άτυποι δίαυλοι επικοινωνίας και ανταλλαγής πληροφοριών για την παρακολούθηση και αντιμετώπιση τυχόν απειλών για την ασφάλεια στα Βαλκάνια (Ramet, 2006).

Η εσωτερική πολιτική και στις δύο χώρες επηρέασε επίσης τις διμερείς σχέσεις τους. Στην Ελλάδα, η μετάβαση από τη μοναρχία στη δημοκρατία, η περίοδος της στρατιωτικής δικτατορίας και η αποκατάσταση της δημοκρατίας έφεραν αλλαγές στον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής. Στη Γιουγκοσλαβία, ο θάνατος του Τίτο και η άνοδος των εθνικιστικών συναισθημάτων τη δεκαετία του 1980 οδήγησαν σε εσωτερικές προκλήσεις που είχαν επιπτώσεις στις εξωτερικές σχέσεις της. Παρά αυτές τις εσωτερικές αναταραχές, και οι δύο χώρες προσπάθησαν να διατηρήσουν ένα επίπεδο συνέπειας στην μεταξύ τους εξωτερική πολιτική.

2.3. Το μακεδονικό ζήτημα

Ένα διαχρονικό ζήτημα στις ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις ήταν το καθεστώς της Μακεδονίας. Η ίδρυση της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας εντός της Γιουγκοσλαβίας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δημιούργησε ανησυχίες στην Ελλάδα, όπου υπήρχαν φόβοι για αλυτρωτισμό που υποστηρίζεται από τη Γιουγκοσλαβία. Η Ελλάδα φοβόταν πιθανές εδαφικές διεκδικήσεις και την προώθηση μιας σλαβομακεδονικής μειονότητας στη βόρεια Ελλάδα. Το μακεδονικό ζήτημα παρέμεινε ένα ευαίσθητο θέμα καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, συχνά δημιουργώντας εντάσεις στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Ωστόσο, παρά τις εντάσεις, τόσο η Αθήνα όσο και το Βελιγράδι κατάφεραν να αποτρέψουν το ζήτημα από τον εκτροχιασμό της συνολικής τους σχέσης, κυρίως μέσω διπλωματικών προσπαθειών και αμοιβαίων διαβεβαιώσεων (Kofos, 1995). Τόσο η Αθήνα όσο και το Βελιγράδι έδειξαν αυτοσυγκράτηση και διπλωματία στη διαχείριση του ζητήματος, συχνά υποβαθμίζοντας το για να αποφύγουν τον εκτροχιασμό της ευρύτερης σχέσης τους. Ωστόσο, το Μακεδονικό ζήτημα παρέμεινε μια λανθάνουσα πηγή τριβών σε όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (Kofos, 1995).

Το ομόσπονδο κράτος της γιουγκοσλαβικής «Μακεδονίας» ανεξαρτητοποιήθηκε από το Βελιγράδι το δεύτερο εξάμηνο του 1991 υιοθετώντας το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας», που χρησιμοποιούσε επί δεκαετίες στο πλαίσιο της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας (Βαλντέν, 2004). Υπό την ηγεσία του προέδρου Κίρο Γκλιγκόροφ (Kiro Gligorov) το νέο κράτος καταφέρει, παρόλη την ύπαρξη σοβαρών εσωτερικών εθνοτικών προβλημάτων, να μην εμπλακεί στον γιουγκοσλαβικό εμφύλιο και να προχωρήσει σε πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Η Ελλάδα από την πρώτη στιγμή εξέφρασε την αντίθεσή της στην ονομασία ενός ανεξάρτητου κράτους με το όνομα «Μακεδονία», φοβούμενη την εν δυνάμει απειλή για την ελληνική Μακεδονία. Προσπάθησε να ασκήσει πίεση σε διπλωματικό επίπεδο μπλοκάροντας τη διεθνή αναγνώριση των Σκοπίων με το όνομα «Μακεδονία» και επιβάλλοντας οικονομικές κυρώσεις στο γειτονικό κράτος. Ο διεθνής παράγοντας πίεσε και τις δύο χώρες προς την κατεύθυνση της εξεύρεσης λύσης με σύνθετη ονομασία, όμως η εσωτερική κατάσταση τόσο στην Ελλάδα όσο και στα Σκόπια δεν επέτρεψε τον συμβιβασμό, με αποτέλεσμα την αναγνώριση του νέου κράτους με το προσωρινό όνομα πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Former Yugoslav Republic of Macedonia, FYROM), ενώ χώρες όπως η Ρωσία, η Κίνα, η Βουλγαρία, η Αλβανία και η Τουρκία το αναγνώρισαν με το συνταγματικό του όνομα. Η αδυναμία συμβιβασμού της Ελλάδας με τη γειτονική χώρα σε συνδυασμό με τη διεθνή ανησυχία για την έκρυθμη κατάσταση στα Βαλκάνια, οδήγησε τους εταίρους και συμμάχους της να βλέπουν με σκεπτικισμό την ελληνική στάση στο θέμα της ονομασίας.

Σταθμός στις σχέσεις της Αθήνας με τα Σκόπια υπήρξε η ελληνική στάση απέναντι στην εμφύλια διαμάχη της γείτονος το 2001. Η Ελλάδα δεν επιδίωξε να εκμεταλλευτεί την αδύναμη θέση των Σκοπίων και στήριξε την ακεραιότητα της χώρας και τη νόμιμη εξουσία, ενώ έπαιξε ρόλο στη διεθνή μεσολαβητική προσπάθεια που οδήγησε στη συμφωνία της Οχρίδας (Βαλντέν 2003). Κατανοώντας πως η εδαφική ακεραιότητα και η συνοχή της ΠΓΔΜ εξυπηρετεί τα συμφέροντά της, καθώς λειτουργεί ως «κράτος ανάχωμα» (buffer state) και την προστατεύει από τις αποσταθεροποιητικές τάσεις και συγκρούσεις που δημιουργούνται στην περιοχή, όπως στο θέμα του Κοσσόβου και του αλβανικού παράγοντα, η Αθήνα υποστήριξε τη διατήρηση του εδαφικού status quo και

αντιμετώπισε το ενδεχόμενο της βίαιης αλλαγής συνόρων, ως παράγοντα ευρύτερης αποσταθεροποίησης των Βαλκανίων.

Η χρονίζουσα ονοματολογική διαφορά με τη γειτονική χώρα επιλύθηκε τελικώς με τη Συμφωνία των Πρεσπών, που υπογράφηκε στις 17 Ιουνίου 2018 από τους δύο υπουργούς εξωτερικών Νικολά Ντιμιτρόφ και Νίκο Κοτζιά, και αντικατέστησε την Ενδιάμεση Συμφωνία του 1995, μετονομάζοντας και αναγνωρίζοντας τη γείτονα ως Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας (ΥΠΕΞ, 2018).

Κεφάλαιο τρίτο

Η Γιουγκοσλαβική κρίση τη δεκαετία του 1990

3.1. Η παρακμή της Γιουγκοσλαβικής ενότητας

Η περίοδος μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εισήγαγε σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές μεταμορφώσεις στα Βαλκάνια. Η Γιουγκοσλαβία, ειδικότερα, ακολούθησε μια πορεία σοσιαλιστικής αυτοδιαχείρισης, η οποία επέτρεψε έναν βαθμό οικονομικής αποκέντρωσης και καινοτομίας. Ωστόσο, οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ των πιο ανεπτυγμένων βόρειων δημοκρατιών και των λιγότερο ανεπτυγμένων νότιων περιοχών οδήγησαν σε αυξανόμενες εντάσεις εντός της ομοσπονδίας (Woodward, 1995). Καθ' όλη τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα, τα εθνικιστικά αισθήματα συνέχισαν να σιγοβράζουν κάτω από την επιφάνεια στη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία. Ο θάνατος του Τίτο το 1980 σηματοδότησε την αρχή μιας σταδιακής διάβρωσης των ενωτικών αρχών που είχαν κρατήσει ενωμένη τη πολυεθνική ομοσπονδία. Οι οικονομικές κρίσεις, οι πολιτικές ανατροπές και ο ανερχόμενος εθνικισμός στη δεκαετία του 1980 έθεσαν τις βάσεις για την τελική διάλυση της Γιουγκοσλαβίας τη δεκαετία του 1990.

Επίσης στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990 σημειώθηκε συνταγματική κρίση στη Γιουγκοσλαβία. Το ομοσπονδιακό σύστημα, το οποίο απαιτούσε συναίνεση μεταξύ των έξι δημοκρατιών και των δύο αυτόνομων επαρχιών για σημαντικές αποφάσεις, γινόταν όλο και πιο δυσλειτουργικό. Καθώς δημοκρατίες όπως η Σλοβενία και η Κροατία άρχισαν να διεκδικούν την κυριαρχία τους, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση, στην οποία κυριαρχούσαν τα σερβικά συμφέροντα, δυσκολευόταν ολοένα και περισσότερο να επιβάλει την εξουσία της, οδηγώντας σε ένα αδιέξοδο που παρέλυσε την ομοσπονδία (Woodward, 1995). Η συνοχή της ομοσπονδίας άρχισε να αποτυγχάνει καθώς τα εθνικιστικά αισθήματα διογκώθηκαν μεταξύ των δημοκρατιών της - Σλοβενία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μακεδονία, Μαυροβούνιο και Σερβία – και στις αυτόνομες επαρχίες του Κοσσυφοπεδίου και της Βοϊβοδίνης. Η αποδυνάμωση της συγκεντρωτικής εξουσίας και η άνοδος των εθνικιστών ηγετών επιδείνωσαν την κατάσταση, θέτοντας το υπόβαθρο για την κρίση (Ramet, 2006)

Οι οικονομικές δυσκολίες τροφοδότησαν περαιτέρω τη δυσαρέσκεια. Η δεκαετία του 1980 βρήκε τη Γιουγκοσλαβία να αντιμετωπίζει μια σοβαρή οικονομική κρίση, με υψηλά ποσοστά πληθωρισμού και ανεργίας. Οι οικονομικές δυσχέρειες ενέτειναν τον ανταγωνισμό μεταξύ των δημοκρατιών για τους περιορισμένους πόρους, βαθύνοντας τις διαιρέσεις και εγείροντας ερωτήματα σχετικά με τη βιωσιμότητα της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας (Woodward, 1995). Η περίοδος χαρακτηρίστηκε από ένα περίπλοκο μείγμα πολιτικών, οικονομικών, εθνικών και διεθνών παραγόντων που κορυφώθηκε με τη διάλυση της Ομοσπονδίας και τις επακόλουθες συγκρούσεις. Οι σπόροι της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας είχαν σπαρθεί πολύ πριν από τη δεκαετία του 1990. Ο θάνατος του ιδρυτή της, το 1980, σήμανε το τέλος μιας χαρισματικής ηγεσίας που είχε καταφέρει να κρατήσει ενωμένη την ποικιλόμορφη ομοσπονδία μέσω μιας λεπτής ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ των δημοκρατιών που την απαρτίζουν. Άφησε ένα κενό εξουσίας και μια αποδυναμωμένη ομοσπονδιακή δομή, οδηγώντας στην άνοδο των εθνικιστικών συναισθημάτων μεταξύ των διαφορετικών εθνικών ομάδων στη Γιουγκοσλαβία (Judah, 2000).

3.2. Η κατάρρευση του κομμουνισμού και η έναρξη της σύγκρουσης

Η πτώση του κομμουνισμού στην Ανατολική Ευρώπη το 1989 και η επακόλουθη κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης είχαν βαθύ αντίκτυπο στα Βαλκάνια και ιδιαιτέρως στη Γιουγκοσλαβία. Καθώς τα κομμουνιστικά καθεστώτα σε ολόκληρη την Ανατολική Ευρώπη αντικαθίσταντο από δημοκρατικές κυβερνήσεις, οι εκκλήσεις για δημοκρατία και εθνική αυτοδιάθεση στη Γιουγκοσλαβία έγιναν πιο δυνατές. Οι εξωτερικές αλλαγές ανέδειξαν τα αυτονομιστικά κινήματα και υπονόμισαν τη νομιμότητα της κομμουνιστικής ηγεσίας στη Γιουγκοσλαβία. Η κατάρρευση του κομμουνισμού, εξαπέλυσε ένα κύμα εθνικιστικών και αυτονομιστικών κινημάτων που η αποδυναμωμένη ομοσπονδιακή κυβέρνηση δεν μπορούσε να συγκρατήσει. Η άνοδος ηγετών όπως ο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς (Slobodan Milošević) στη Σερβία, που εκμεταλλεύονταν την εθνικιστική ρητορική, τροφοδότησε περαιτέρω τις εντάσεις. Οι ανακηρύξεις ανεξαρτησίας από τη Σλοβενία και την Κροατία το 1991 σηματοδότησαν την αρχή της

αποσύνθεσης της Γιουγκοσλαβίας και την έναρξη μιας σειράς βίαιων συγκρούσεων που θα έπλητταν την περιοχή (Glenny, 1996).

Η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίστηκε από σοβαρές οικονομικές δυσκολίες στη Γιουγκοσλαβία, συμπεριλαμβανομένου του υψηλού πληθωρισμού και της ανεργίας. Η οικονομική κρίση επιδείνωσε τις εθνικές και περιφερειακές ανισότητες, τροφοδοτώντας εθνικιστικά και αυτονομιστικά κινήματα. Κάθε δημοκρατία εντός της Ομοσπονδίας άρχισε να διεκδικεί την εθνική της ταυτότητα πιο έντονα, συχνά εις βάρος της ιδέας μιας ενοποιημένης γιουγκοσλαβικής ταυτότητας (Glenny, 1996). Οι εξελίξεις άρχισαν να δημιουργούν μια περίπλοκη ταπετσαρία οικοδόμησης εθνών, συγκρούσεων και γεωπολιτικών αλλαγών.

Η κρίση ξεκίνησε επίσημα τον Ιούνιο του 1991, όταν η Σλοβενία και η Κροατία κήρυξαν την ανεξαρτησία τους από τη Γιουγκοσλαβία. Ο Γιουγκοσλαβικός Λαϊκός Στρατός (Yugoslav National Army, JNA), σε μεγάλο βαθμό υπό τον σερβικό έλεγχο, προσπάθησε να διατηρήσει την ομοσπονδία ανέπαφη με τη βία, οδηγώντας σε ένα σύντομο δεκαήμερο πόλεμο στη Σλοβενία. Η σύγκρουση στη Σλοβενία ήταν σχετικά βραχύβια, με αποτέλεσμα τη νίκη της Σλοβενίας και ελάχιστες απώλειες. Ωστόσο, η κατάσταση στην Κροατία κλιμακώθηκε σε πλήρη πόλεμο καθώς ο JNA και οι σερβικές παραστρατιωτικές δυνάμεις συγκρούστηκαν με κροατικές δυνάμεις, οδηγώντας σε σημαντικές απώλειες ζώων και εκτοπισμό ανθρώπων (Glenny, 1996, Silber & Little, 1997). Η κληρονομιά αυτής της ταραχώδους ιστορίας αναμόρφωσε το πολιτικό τοπίο των Βαλκανίων και είχε σημαντικές επιπτώσεις στην περιφερειακή και διεθνή πολιτική, συμπεριλαμβανομένης της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας.

3.3. Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς και σερβικός εθνικισμός

Κομβικό πρόσωπο στην πορεία προς τη διάλυση ήταν ο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, ο ηγέτης της Ένωσης Κομμουνιστών της Σερβίας από το 1987. Ο Μιλόσεβιτς έπαιξε σημαντικό ρόλο στην τόνωση του σερβικού εθνικισμού, ιδιαίτερα με τη ρητορική του σχετικά με την προστασία των Σέρβων που ζούσαν σε άλλες Γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες. Οι ενέργειές του, συμπεριλαμβανομένης της ανάκλησης της αυτονομίας των επαρχιών του Κοσσυφοπεδίου και της Βοϊβοτίνιας, ενέτειναν τους φόβους και τις

εντάσεις μεταξύ των άλλων δημοκρατιών (Woodward, 1995). Η εθνικιστική ρητορική και οι ενέργειές του έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην κλιμάκωση της κρίσης, θέτοντας το υπόβαθρο για τις συγκρούσεις που ακολούθησαν (Judah, 2000).

Σε απάντηση στην άνοδο του σερβικού εθνικισμού, άλλες δημοκρατίες, κυρίως η Σλοβενία και η Κροατία, άρχισαν να διεκδικούν πιο δυναμικά τις δικές τους εθνικές ταυτότητες. Οι ηγέτες σε αυτές τις δημοκρατίες, όπως ο Φράνιο Τούτζμαν (Franjo Tuđman) στην Κροατία, κεφαλαιοποίησαν τα εθνικιστικά αισθήματα για να εδραιώσουν την εξουσία τους. Η αυξανόμενη πόλωση μεταξύ των δημοκρατιών κατέστησε δύσκολη την επίτευξη οποιασδήποτε ομοσπονδιακής συναίνεσης, αποδυναμώνοντας περαιτέρω τη γιουγκοσλαβική ομοσπονδία (Ramet, 2006). Η Σλοβενία και η Κροατία, οι πιο ανεπτυγμένες οικονομικά δημοκρατίες, ήταν οι πρώτες που επιδίωξαν την ανεξαρτησία. Απογοητευμένες από το ομοσπονδιακό σύστημα και ανησυχώντας για τη σερβική κυριαρχία, και οι δύο δημοκρατίες διεξήγαγαν δημοψηφίσματα το 1990, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα τη συντριπτική υποστήριξη της ανεξαρτησίας. Οι ανακηρύξεις ανεξαρτησίας από τη Σλοβενία και την Κροατία τον Ιούνιο του 1991 σηματοδότησε την αρχή του τέλους για τη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία (Ramet, 2006, Bideleux & Jeffries, 2007).

3.4. Πόλεμος στη Σλοβενία και Κροατία

Ο δεκαήμερος πόλεμος στη Σλοβενία ακολούθησε τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας της. Ο JNA επενέβη για να διατηρήσει την ομοσπονδία, οδηγώντας σε σύντομες αλλά έντονες μάχες. Ωστόσο, φάνηκε ότι ήταν απροετοίμαστος για την αποφασιστική σλοβενική αντίσταση και η σύγκρουση έληξε γρήγορα με μια διαπραγματευτική αποχώρηση του JNA, αφήνοντας ουσιαστικά τη Σλοβενία ένα ανεξάρτητο κράτος. Ο πόλεμος της Σλοβενίας δημιούργησε προηγούμενο για τις στρατιωτικές συγκρούσεις που ακολούθησαν στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας (Glenny, 1996).

Η κατάσταση στην Κροατία ήταν σαφώς διαφορετική και πιο περίπλοκη. Η σημαντική σερβική μειονότητα στην Κροατία, υποκινούμενη από τον Μιλόσεβιτς, αντιτάχθηκε στην ανεξαρτησία της. Η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας οδήγησε σε πόλεμο

πλήρους κλίμακας μεταξύ των κροατικών δυνάμεων και του JNA, που υποστηρίζονταν από Σέρβους παραστρατιωτικούς. Η σύγκρουση σημαδεύτηκε από σημαντικές φρικαλεότητες και ήταν ο προάγγελος του ακόμη πιο βάνανουσου πολέμου της Βοσνίας (Kofos, 1995). Ο πόλεμος στην Κροατία ξεκίνησε το 1991 μετά τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας της, ήταν πιο παρατεταμένος και καταστροφικός. Η πολιορκία του Βούκοβαρ (Vukovar), όπου οι κροατικές δυνάμεις αντιμετώπισαν τον JNA και τους σερβικούς παραστρατιωτικούς, ήταν ένα από τα πιο βάνανουσα επεισόδια του πολέμου. Η πτώση του τον Νοέμβριο του 1991 μετά από παρατεταμένη πολιορκία ανέδειξε την ένταση της σύγκρουσης και τις βαθιές εθνοτικές διαιρέσεις (Silber & Little, 1997). Η διεθνής αναγνώριση της Σλοβενίας και της Κροατίας, στις αρχές του 1992, ήταν μια κρίσιμη στιγμή στην κρίση. Ιδιαίτερα η αναγνώριση από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τις Ηνωμένες Πολιτείες, σήμανε ουσιαστικά το τέλος της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας ως ενοποιημένου κράτους και έθεσε το προηγούμενο για την εμπλοκή της διεθνούς κοινότητας στη γιουγκοσλαβική κρίση.

3.5. Πόλεμος στη Βοσνία

Η Βοσνία - Ερζεγοβίνη, με το περίπλοκο μείγμα Βόσνιων (Μουσουλμανικών), Σέρβικων και Κροατικών πληθυσμών, κήρυξε την ανεξαρτησία της τον Μάρτιο του 1992, οδηγώντας σε έναν καταστροφικό πόλεμο. Το δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία, τον Μάρτιο του 1992, το οποίο μποϊκόταραν οι Σερβοβόσνιοι, οδήγησε στη διακήρυξη της ανεξαρτησίας και τον επακόλουθο πόλεμο. Η πολιορκία του Σεράγεβο, που ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1992 και διήρκεσε μέχρι τον Φεβρουάριο του 1996, ήταν μια από τις μεγαλύτερες πολιορκίες στις σύγχρονες πολεμικές συγκρούσεις. Η πόλη, η πρωτεύουσα της Βοσνίας, έγινε σύμβολο της φρίκης της γιουγκοσλαβικής σύγκρουσης. Η πολιορκία, με τις σημαντικές απώλειες αμάχων και τον ανελέητο βομβαρδισμό της πόλης, προκάλεσε διεθνή καταδίκη και ανέδειξε την ανάγκη για πιο ισχυρή διεθνή επέμβαση.

Η σύγκρουση στη Βοσνία ήταν η πιο αιματηρή από τους γιουγκοσλαβικούς πολέμους και χαρακτηρίστηκε από εθνοκάθαρση, πολιορκίες και μαζικές φρικαλεότητες, ιδιαίτερα εναντίον Βόσνιων αμάχων και κορυφώθηκε με τη σφαγή της Σρεμπρένιτσα (Srebrenica) τον Ιούλιο το 1995, τη χειρότερη θηριωδία στην Ευρώπη από τον Β΄

Παγκόσμιο Πόλεμο (Silber & Little, 1997). Η σφαγή της Σρεμπρένιτσα, όπου οι Σερβοβόσνιες δυνάμεις σκότωσαν περισσότερους από 8.000 Βόσνιους άνδρες και αγόρια, σηματοδότησε μια από τις πιο σκοτεινές στιγμές του πολέμου. Ο πόλεμος στη Βοσνία εξέθεσε την πολυπλοκότητα της γιουγκοσλαβικής κρίσης και τις προκλήσεις της επίλυσης πολυεθνικών συγκρούσεων. Η απάντηση της διεθνούς κοινότητας, αρχικά διστακτική, οδήγησε τελικά σε επέμβαση του ΟΗΕ και αεροπορικές επιδρομές του NATO εναντίον σερβικών θέσεων. Καταλυτικό ρόλο έπαιξε η πράξη γενοκτονίας στη Σρεμπρένιτσα, που έλαβε χώρα σε μια υποτιθέμενη ασφαλή περιοχή που προστατευόταν από τον ΟΗΕ και οδήγησε σε έντονο διεθνή έλεγχο και αυξημένη πίεση για επίλυση της σύγκρουσης (Woodward, 1995).

Η εμπλοκή των Ηνωμένων Εθνών στη γιουγκοσλαβική κρίση χαρακτηρίστηκε από μια σειρά ειρηνευτικών αποστολών και διπλωματικών προσπαθειών με στόχο την ανάσχεση της βίας και τη διευκόλυνση των διαπραγματεύσεων μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών. Η Δύναμη Προστασίας των Ηνωμένων Εθνών (UNPROFOR), που ιδρύθηκε το 1992, ήταν μια από τις πρώτες και πιο σημαντικές παρεμβάσεις του ΟΗΕ. Αρχικά επιφορτισμένη με τη διασφάλιση της ασφάλειας των καθορισμένων «ασφαλών περιοχών» για τους αμάχους στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, η εντολή της UNPROFOR επεκτάθηκε ώστε να συμπεριλάβει την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και τη διευκόλυνση των συμφωνιών κατάπαυσης του πυρός. Παρά τις προσπάθειες αυτές, ο ΟΗΕ αντιμετώπισε κριτική για την αδυναμία του να αποτρέψει φρικαλεότητες, όπως η σφαγή στη Σρεμπρένιτσα το 1995, η οποία τόνισε τους περιορισμούς των ειρηνευτικών επιχειρήσεων του ΟΗΕ ενόψει σύνθετων εθνοτικών συγκρούσεων (Silber & Little, 1997; Woodward, 1995).

Το NATO επενέβη με αεροπορικές επιδρομές κατά των Σερβοβόσνιων θέσεων στα τέλη του 1995. Η νατοϊκή επέμβαση, μαζί με διπλωματικές προσπάθειες, κορυφώθηκε με τις Συμφωνίες του Ντέιτον τον Δεκέμβριο του 1995. Η υπογραφή των Συμφωνιών, που επιτεύχθηκε στην βάση της πολεμικής αεροπορίας Ράιτ-Πάτερσον στο Οχάιο των Ηνωμένων Πολιτειών, την 1η Νοεμβρίου 1995, και υπογράφηκε επίσημα στο Παρίσι την 14η Δεκεμβρίου 1995, με τη οποία έληξε ο πόλεμος της Βοσνίας - Ερζεγοβίνη και

ουσιαστικά σήμανε τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Η συμφωνία, με τη μεσολάβηση της διεθνούς κοινότητας, οδήγησε στη δημιουργία μιας ομοσπονδιοποιημένης Βοσνίας - Ερζεγοβίνης χωρισμένης σε δύο οντότητες: την Ομοσπονδία της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης (κυρίως Βοσνιακή και Κροατική) και τη Δημοκρατία Σέρπσκα (κυρίως σερβική). Οι Συμφωνίες του Ντέιτον επιβεβαίωσαν επίσης την ανεξαρτησία των άλλων πρώην Γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών (Judah, 2000). Η ανεξαρτησία της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης ουσιαστικά σφράγισε τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και αναδιαμόρφωσε το πολιτικό τοπίο των Βαλκανίων, επιφέροντας βαθιές επιπτώσεις στις διεθνείς σχέσεις και την επίλυση των συγκρούσεων.

3.6. Σύγκρουση στο Κοσσυφοπέδιο

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 έλαβε χώρα κλιμάκωση της σύγκρουσης στο Κοσσυφοπέδιο, όπου ο πλειοψηφικός αλβανικός πληθυσμός επιδίωξε την ανεξαρτησία του από τη Σερβία. Η βίαιη καταστολή από τις σερβικές δυνάμεις οδήγησε σε ανθρωπιστική κρίση. Το 1999, το NATO επενέβη με μια εκστρατεία βομβαρδισμού κατά της Σερβίας, που οδήγησε στην αποχώρηση των σερβικών δυνάμεων από το Κοσσυφοπέδιο και στην εγκατάσταση διοίκησης του ΟΗΕ στην επαρχία του Κοσσόβου (Judah, 2000). Η συμμαχία ηγήθηκε της αεροπορικής εκστρατείας (Operation Allied Force) του Κοσσυφοπεδίου το 1999, με στόχο τον τερματισμό της βίας και της καταστολής στο Κοσσυφοπέδιο. Αυτό σηματοδότησε μια άλλη σημαντική στιγμή στην ιστορία του NATO, καθώς ενήργησε χωρίς ρητή άδεια του ΟΗΕ, εγείροντας ερωτήματα σχετικά με τη νομιμότητα της χρήσης βίας από το NATO. Η επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο υπογράμμισε τον εξελισσόμενο ρόλο του NATO στην προώθηση της ασφάλειας και της σταθερότητας στην Ευρώπη, ιδιαίτερα στη μεταψυχροπολεμική εποχή, όπου οι εθνικές συγκρούσεις και οι ανθρωπιστικές κρίσεις έθεσαν νέες προκλήσεις στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια (Woodward, 1995).

Χαρακτηριστικό των κινδύνων που απέρρεαν από την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο είναι το γεγονός ότι όλες οι χώρες τις περιοχής προσπάθησαν να κρατήσουν μια ουδέτερη στάση και απόσταση (Βαλντέν, 2003). Η Αθήνα φρόντισε να γνωστοποιήσει ότι η συμμετοχή ελληνικών στρατευμάτων σε ενδεχόμενη ειρηνευτική αποστολή στο

Κοσσυφοπέδιο, ήταν πιθανή εφόσον ζητηθεί και από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Την ίδια στιγμή η ΠΓΔΜ ξεκαθάρισε ότι δεν θα επέτρεπε καμιά διεθνή στρατιωτική επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο από τα εδάφη της. Ταυτόχρονα τα Σκόπια είχαν να αντιμετωπίσουν το γεγονός ότι 120.000 πρόσφυγες Αλβανοί πέρασαν τα σύνορα, απειλώντας να ανατρέψουν την εξαιρετικά ευαίσθητη εθνική ισορροπία της ΠΓΔΜ, θέτοντας σε κίνδυνο τη σταθερότητα της χώρας. Ο κίνδυνος έγινε άμεσα αντιληπτός και από την ελληνική πλευρά, η οποία συνέβαλε με οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στη δημιουργία προσφυγικών στρατοπέδων στο έδαφος της Αλβανίας.

Στο διπλωματικό πεδίο η Ελλάδα προσπάθησε να κρατήσει ίσες αποστάσεις από τα εμπλεκόμενα μέρη, συνδυάζοντας τις διεθνείς υποχρεώσεις ως μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, αλλά και την άποψη της εσωτερικής κοινής γνώμης κατά του πολέμου και της Νατοϊκής επέμβασης στο Κόσσοβο. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, παρ' όλο το κύμα συμπάθειας του ελληνικού κοινού προς τους Σέρβους και τη συνεχή αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας, η επίσημη ελληνική εξωτερική πολιτική κατάφερε να κρατήσει μια στάση ηθικής και υλικής στήριξης του σερβικού λαού σε επίπεδο πολιτών, αλλά και κριτικής προς την κυβέρνηση του Βελιγραδίου, συμπορευόμενη με τους δυτικούς εταίρους της (Βαλντέν, 2003).

Κεφάλαιο τέταρτο

Ο ρόλος της διεθνούς κοινότητας στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας

4.1. Η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και οι επακόλουθες συγκρούσεις της δεκαετίας του 1990 δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα εσωτερικής δυναμικής, αλλά επηρεάστηκαν σημαντικά από τη συμμετοχή παγκόσμιων δυνάμεων και διεθνών οργανισμών. Η απάντηση της διεθνούς κοινότητας στην κρίση ήταν μια περίπλοκη αλληλεπίδραση διπλωματικών επεμβάσεων, οικονομικών κυρώσεων, ειρηνευτικών αποστολών και στρατιωτικών ενεργειών, που είχαν βαθύ αντίκτυπο στην πορεία και την έκβαση της σύγκρουσης. Αρχικά, η διεθνής απάντηση στις εντάσεις στη Γιουγκοσλαβία χαρακτηρίστηκε από επιφυλακτικότητα και επιθυμία διατήρησης της ακεραιότητας του γιουγκοσλαβικού κράτους. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Ευρωπαϊκή Ένωση σήμερα), τα Ηνωμένα Έθνη και άλλες διεθνείς οντότητες προσπάθησαν να μεσολαβήσουν μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών, ελπίζοντας να αποτρέψουν μια βίαιη διάλυση. Ωστόσο, καθώς η κατάσταση χειροτέρευε, αυτές οι προσπάθειες αποδείχθηκαν ανεπαρκείς για να σταματήσουν τη διολίσθηση προς τον πόλεμο (Woodward, 1995).

Μια κομβική στιγμή στη συμμετοχή της διεθνούς κοινότητας ήταν η αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Σλοβενίας και της Κροατίας στις αρχές του 1992. Αυτή η απόφαση, ιδιαίτερα από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τις Ηνωμένες Πολιτείες, σηματοδότησε μια σημαντική αλλαγή στη διεθνή πολιτική, αναγνωρίζοντας ουσιαστικά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας. Η αναγνώριση της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης ακολούθησε σύντομα, εδραιώνοντας περαιτέρω τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Αυτές οι ενέργειες, ενώ στόχευαν στη σταθεροποίηση της κατάστασης, αναμφισβήτητα κλιμάκωσαν τη σύγκρουση, ιδιαίτερα στη Βοσνία, όπου οδήγησε σε έναν βάνανσο πολυμερή πόλεμο (Glenny, 1996).

Οι Συμφωνίες του Ντέιτον, με τη μεσολάβηση των Ηνωμένων Πολιτειών το 1995, τερμάτισαν τον πόλεμο στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη και δημιούργησαν μια περίπλοκη πολιτική δομή που αποσκοπούσε στη διατήρηση της ενότητας της χώρας, ενώ παράλληλα διευκόλυνε τις εθνοτικές διαιρέσεις. Η συμφωνία ήταν ένα σημαντικό

επίτευγμα για τη διεθνή κοινότητα, καταδεικνύοντας τη δυνατότητα διπλωματικής επέμβασης για την επίλυση των συγκρούσεων. Ωστόσο, οι συμφωνίες θεσμοποίησαν επίσης τις εθνοτικές διαιρέσεις και άφησαν πολλά ζητήματα άλυτα, συμβάλλοντας στις συνεχιζόμενες προκλήσεις στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη.

4.2. Ειρηνευτικές προσπάθειες του ΟΗΕ

Τα Ηνωμένα Έθνη ανέπτυξαν πολλές ειρηνευτικές αποστολές σε μια προσπάθεια να σταθεροποιήσουν την κατάσταση, με πιο αξιοσημείωτη τη Δύναμη Προστασίας των Ηνωμένων Εθνών (UNPROFOR) στην Κροατία και αργότερα στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη. Παρά την παρουσία ειρηνευτικών δυνάμεων, ο ΟΗΕ δεν μπόρεσε σε μεγάλο βαθμό να αποτρέψει τη βία, ιδιαίτερα σε «ασφαλείς περιοχές» όπως η Σρεμπρένιτσα, όπου σημειώθηκε η χειρότερη σφαγή της σύγκρουσης. Οι περιορισμοί της UNPROFOR υπογράμμισαν τις προκλήσεις της διεθνούς διατήρησης της ειρήνης σε ένα πλαίσιο περίπλοκων εθνοτικών και εδαφικών συγκρούσεων (Silber & Little, 1997).

Επιπλέον τα Ηνωμένα Έθνη διαδραμάτισαν πολύπλευρο ρόλο στη Γιουγκοσλαβική κρίση, από διπλωματικές προσπάθειες για τη μεσολάβηση των συγκρούσεων μέχρι την ανάπτυξη ειρηνευτικών δυνάμεων και την ίδρυση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY). Οι ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ, παρά τις προκλήσεις και τις επικρίσεις, συνέβαλαν στον μετριασμό ορισμένων από τις συγκρούσεις και παρείχαν ένα πλαίσιο για διεθνή ανάμειξη στην κρίση ενώ το ICTY προσπάθησε να αντιμετωπίσει την ατιμωρησία των εγκλημάτων πολέμου, θέτοντας προηγούμενα για τη διεθνή δικαιοσύνη.

Η ίδρυση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY) από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ το 1993, ήταν ένα ρηξικέλευθο βήμα για την αντιμετώπιση των φρικαλεοτήτων που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια των πολέμων της διάλυσης της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας. Το δικαστήριο άσκησε δίωξη σε άτομα για εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και γενοκτονία, ζητώντας από τους ηγέτες να λογοδοτήσουν, συμπεριλαμβανομένου του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς. Το ICTY ήταν σημαντικό για την προώθηση της αρχής της διεθνούς δικαιοσύνης, αν και το

έργο του αντιμετωπίστηκε επίσης με κριτική και διαμάχη σχετικά με τη δικαιοσύνη και την αποτελεσματικότητά του (Kofos 1995).

4.3. Ο ρόλος του NATO

Η εμπλοκή του NATO ήταν αποφασιστικός παράγοντας στη σύγκρουση, ειδικά στη Βοσνία και αργότερα στο Κοσσυφοπέδιο. Στη Βοσνία, οι αεροπορικές επιδρομές του NATO κατά των Σερβοβοσνιακών θέσεων το 1995, ως απάντηση στην πολιορκία του Σεράγεβο και τη σφαγή της Σρεμπρένιτσα, συνέβαλαν καθοριστικά στο να φέρουν τα μέρη στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, οδηγώντας στη Συμφωνία του Ντέιτον. Στο Κοσσυφοπέδιο, η αεροπορική εκστρατεία του NATO το 1999 κατά της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας (Σερβία και Μαυροβούνιο) ήταν κρίσιμη για τον τερματισμό της σύγκρουσης και τη δημιουργία μιας προσωρινής πολιτικής διοίκησης υπό τη διοίκηση του ΟΗΕ στο Κοσσυφοπέδιο (Judah, 2000).

Η στρατιωτική επέμβαση του NATO, ιδιαίτερα η εκστρατεία βομβαρδισμού κατά της Σερβίας στην πολεμική σύγκρουση του Κοσσυφοπεδίου το 1999, αντιπροσώπευε μια από τις πιο άμεσες μορφές εξωτερικής επιρροής στη διαδικασία διάλυσης. Η παρέμβαση, που δικαιολογήθηκε από το NATO ως απαραίτητη ενέργεια για την πρόληψη της εθνοκάθαρσης και των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οδήγησε στην αποχώρηση των σερβικών δυνάμεων από το Κοσσυφοπέδιο και στη δημιουργία μιας προσωρινής πολιτικής διοίκησης υπό τη διοίκηση του ΟΗΕ. Αυτή η παρέμβαση ανέδειξε τον ρόλο της στρατιωτικής δύναμης στην αναμόρφωση των πολιτικών ορίων και της δυναμικής της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Το γεωπολιτικό τοπίο του τέλους του 20ού αιώνα, ιδιαίτερα το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, είχε βαθύ αντίκτυπο στη σταθερότητα πολυεθνικών κρατών όπως η Γιουγκοσλαβία. Η διπολική παγκόσμια τάξη πραγμάτων που υπήρχε για σχεδόν μισό αιώνα άρχισε να ξετυλίγεται, οδηγώντας σε μια αναδιάρθρωση των διεθνών συμμαχιών και μια μετατόπιση της παγκόσμιας δυναμικής ισχύος. Αυτή η μετάβαση συνέβαλε στην αναζωπύρωση των εθνικιστικών και αυτονομιστικών κινημάτων εντός της Γιουγκοσλαβίας, καθώς εξαφανίστηκε η προστατευτική ομπρέλα της διπολικότητας και

οι δημοκρατίες προσπάθησαν να ευθυγραμμιστούν με τις αναδυόμενες ευρωπαϊκές δομές (Glenny, 1996).

Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η προοπτική ένταξης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα λειτούργησαν ως σημαντική εξωτερική επιρροή στη γιουγκοσλαβική διάλυση. Η γοητεία της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) για τις μεμονωμένες γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες παρείχε ένα κίνητρο για όσους αναζητούσαν ανεξαρτησία, υποσχόμενοι οικονομικά οφέλη και πολιτική σταθερότητα. Ο αρχικός δισταγμός της ΕΕ να αναγνωρίσει τις αποσχισθείσες δημοκρατίες, ακολουθούμενη από τελική αναγνώριση, υπογράμμισε τον περίπλοκο ρόλο που έπαιξε η ΕΕ στη διαδικασία διάλυσης. Αυτή η αναγνώριση νομιμοποίησε τα κινήματα ανεξαρτησίας και κατακερμάτισε περαιτέρω τη Γιουγκοσλαβία (Woodward, 1995).

4.4. Αντίκτυπος των εξωτερικών επιρροών στη διαδικασία διάλυσης

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας δεν ήταν απλώς αποτέλεσμα εσωτερικών εθνοτικών εντάσεων και εθνικιστικών κινήματων. Διαμορφώθηκε σημαντικά από εξωτερικές επιρροές. Αυτές οι επιρροές περιλάμβαναν τις πολιτικές και τις ενέργειες ξένων κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών, οικονομικές πιέσεις και τις ευρύτερες γεωπολιτικές αλλαγές που συνέβησαν με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η διεθνής αναγνώριση της Σλοβενίας, της Κροατίας, της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης, και αργότερα της Βόρειας Μακεδονίας και του Κοσσυφοπεδίου, ήταν ένας κρίσιμος παράγοντας στη διαδικασία διάλυσης. Αυτή η αναγνώριση από τις μεγάλες δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών και της Γερμανίας, σήμανε ουσιαστικά το τέλος της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας ως ενιαίας κυρίαρχης οντότητας. Ενώ στόχευαν στη σταθεροποίηση της κατάστασης, αυτές οι ενέργειες ενθάρρυναν επίσης τις εθνικιστικές φατρίες και κλιμάκωσαν τις συγκρούσεις, ιδιαίτερα σε περιοχές με μεικτούς εθνοτικούς πληθυσμούς (Silber & Little, 1997).

Οι οικονομικές κυρώσεις που επιβλήθηκαν από τη διεθνή κοινότητα, ειδικά κατά της Σερβίας και του Μαυροβουνίου ως απάντηση στους πολέμους στην Κροατία και τη Βοσνία, είχαν σημαντικό αντίκτυπο. Αυτές οι κυρώσεις, που είχαν σκοπό να πιέσουν το Βελιγράδι να σταματήσει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και να υποστηρίξει τις σερβικές

οντότητες σε γειτονικές δημοκρατίες, πίεσαν περαιτέρω την οικονομία της Γιουγκοσλαβίας, επιδεινώνοντας τις εσωτερικές διαιρέσεις και συμβάλλοντας στην κατάρρευση της ομοσπονδίας. Ωστόσο, οι κυρώσεις είχαν επίσης το ακούσιο αποτέλεσμα της εμβάθυνσης των οικονομικών δυσκολιών για τους αμάχους, περιπλέκοντας τις ανθρωπιστικές προσπάθειες στην περιοχή (Judah, 2000). Ταυτόχρονα οι διμερείς σχέσεις μεταξύ των γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών και των ξένων χωρών, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας, επηρέασαν τη διαδικασία διάλυσης. Χώρες όπως η Γερμανία, η οποία αναγνώρισε γρήγορα την ανεξαρτησία της Κροατίας και της Σλοβενίας, και η Ρωσία, η οποία είχε ιστορικούς δεσμούς με τη Σερβία, έπαιξαν ρόλο στην υποστήριξη των αντίστοιχων συμμάχων τους, επηρεάζοντας έτσι την ισορροπία δυνάμεων εντός της Γιουγκοσλαβίας και της περιοχής (Bideleux & Jeffries, 2007).

Παράλληλα τα παγκόσμια μέσα ενημέρωσης και η διεθνής κοινή γνώμη έπαιξαν επίσης ρόλο στη διαμόρφωση της απάντησης στη γιουγκοσλαβική διάλυση. Η ευρεία κάλυψη των συγκρούσεων, ιδιαίτερα των ανθρωπιστικών κρίσεων και της εθνοκάθαρσης, ώθησε την κοινή γνώμη και πίεσε τις κυβερνήσεις και τους διεθνείς οργανισμούς να δράσουν. Αυτή η επιρροή ήταν ζωτικής σημασίας για την κινητοποίηση υποστήριξης για ανθρωπιστικές επεμβάσεις και ειρηνευτικές προσπάθειες, αν και μερικές φορές οδηγούσε επίσης σε απλοποιημένες αφηγήσεις που δεν αποτύπωναν πλήρως την πολυπλοκότητα των συγκρούσεων.

Κεφάλαιο πέμπτο

Η ελληνική εξωτερική πολιτική στη γιουγκοσλαβική κρίση

5.1. Στόχοι της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας παρουσίασε στην Ελλάδα ένα μοναδικό σύνολο προκλήσεων και ευκαιριών, διαμορφώνοντας τους στόχους και τις δράσεις της εξωτερικής πολιτικής ως απάντηση στην κρίση. Η προσέγγιση της Ελλάδας επηρεάστηκε από έναν συνδυασμό ιστορικών δεσμών, ανησυχιών για την περιφερειακή σταθερότητα, οικονομικών συμφερόντων και του ευρύτερου γεωπολιτικού πλαισίου. Ως γειτονική χώρα με σημαντικό ορθόδοξο χριστιανικό πληθυσμό, η Ελλάδα είχε στενούς πολιτιστικούς και θρησκευτικούς δεσμούς με τη Σερβία. Καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης, η Ελλάδα κράτησε επιφυλακτική στάση, υποστηρίζοντας διπλωματικές λύσεις και εκφράζοντας ανησυχία για τις επιπτώσεις της σύγκρουσης στην περιφερειακή σταθερότητα. Η ελληνική πολιτική θεωρήθηκε συχνά ως συμπαθητική προς τη Σερβία, αντανakλώντας την περίπλοκη αλληλεπίδραση της εσωτερικής πολιτικής, της κοινής γνώμης και των ιστορικών σχέσεων. Παρόλα αυτά, υποστήριξε ότι η στήριξή της στη Σερβία βασιζόταν στην επιθυμία για ειρήνη και σταθερότητα στην περιοχή, με άρση των κυρώσεων και έναρξη διαλόγου ως μέσο για την επίλυση της σύγκρουσης

Πρωταρχικός στόχος της Ελλάδας ήταν η διατήρηση της περιφερειακής σταθερότητας και ασφάλειας στα Βαλκάνια. Η προοπτική παρατεταμένης σύγκρουσης στα βόρεια σύνορά της δημιούργησε ανησυχίες για πιθανές διαρροές, προσφυγικές ροές και αποσταθεροποίηση της περιοχής. Η Ελλάδα ανησυχούσε ιδιαίτερα για το καθεστώς και την ασφάλεια των Ορθοδόξων Χριστιανών στην περιοχή, ιδιαίτερα των Σέρβων, με τους οποίους οι Έλληνες είχαν ιστορικούς και θρησκευτικούς δεσμούς. Αυτή η συγγένεια επηρέασε τη συμπαθητική στάση της Ελλάδας απέναντι στη Σερβία (Kofos, 1995). Σε μια προσπάθεια να συμβάλει στην περιφερειακή σταθερότητα, η Ελλάδα ξεκίνησε και συμμετείχε σε πολλές πολυεθνικές διπλωματικές προσπάθειες. Υπήρξε εισηγητής της Βαλκανικής Διάσκεψης Ειρήνης και έπαιξε ρόλο στη Διαδικασία Royaumont¹, με στόχο

¹ Η πρωτοβουλία Royaumont της Ευρωπαϊκής Ένωσης αφορά τη διαδικασία σταθεροποίησης και ανάπτυξης σχέσεων καλής γειτονίας στη νοτιο-ανατολική Ευρώπη. Επιχειρήθηκε για την προώθηση της περιφερειακής και υπο-περιφερειακής συνεργασίας.

την προώθηση του διαλόγου και της συνεργασίας μεταξύ των βαλκανικών κρατών. Επιπλέον, συμμετείχε ενεργά σε διεθνή φόρουμ που συζητούσαν τη γιουγκοσλαβική κρίση, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Εθνών και της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Conference on Security and Cooperation in Europe, CSCE), υποστηρίζοντας ειρηνικές λύσεις και τον σεβασμό του διεθνούς δικαίου.

Η γιουγκοσλαβική αγορά ήταν σημαντική για τις ελληνικές επιχειρήσεις και το ξέσπασμα της σύγκρουσης απείλησε αυτά τα οικονομικά συμφέροντα. Οι συγκρούσεις διέκοψαν τους εμπορικούς δρόμους, κατέστρεψαν την παραγωγική ικανότητα και απέτρεψαν τις ξένες επενδύσεις, οδηγώντας σε σημαντική πτώση του βιοτικού επιπέδου και της οικονομικής ανάπτυξης στην περιοχή. Η Ελλάδα στόχευε στη διασφάλιση των επενδύσεων και των εμπορικών της οδών μέσω της περιοχής. Υποστήριξε με συνέπεια διπλωματικές και ειρηνικές λύσεις στις συγκρούσεις, δίνοντας έμφαση στον διάλογο και τη διαπραγμάτευση για στρατιωτική επέμβαση (Ramet, 2006).

5.2. Ελληνικές δράσεις κατά την κρίση

Η Ελλάδα συμμετείχε σε διπλωματικές ενέργειες προσπαθώντας να μεσολαβήσει μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών και να προωθήσει ειρηνευτικές πρωτοβουλίες. Συμμετείχε σε διεθνή φόρουμ και συζητήσεις, υποστηρίζοντας μια ισορροπημένη αντιμετώπιση της κρίσης. Παρά τους στενούς δεσμούς της με τη Σερβία, η Ελλάδα προσπάθησε να διατηρήσει μια ουδέτερη θέση, προσφέροντας να ενεργήσει ως μεσολαβητής στις συγκρούσεις (Woodward, 1995). Η χώρα μας ήταν επιφυλακτική απέναντι στις ενέργειες των Νατοϊκών εταίρων της και εναντιώθηκε στις διεθνείς κυρώσεις που επιβλήθηκαν στη Σερβία και το Μαυροβούνιο, εκφράζοντας ανησυχία για τις ανθρωπιστικές επιπτώσεις τους. Ομοίως, ήταν αντίθετη στη στρατιωτική επέμβαση του NATO, ειδικά κατά την κρίση του Κοσσυφοπεδίου, φοβούμενη ότι θα οδηγούσε σε περαιτέρω αποσταθεροποίηση (Silber & Little, 1997).

Οι Ελληνικές κυβερνήσεις, επηρεασμένες και από την εγχώρια κοινή γνώμη, διατήρησαν στενές διμερείς σχέσεις με τη Σερβία καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης. Ενώ αυτή η στάση ήταν αμφιλεγόμενη διεθνώς, η Ελλάδα τήρησε με συνέπεια τις αρχές της εξωτερικής πολιτικής της για την προώθηση του διαλόγου και την προστασία της

περιφερειακής σταθερότητας (Judah, 2000). Επιπλέον παρείχε ανθρωπιστική βοήθεια στους πληγέντες πληθυσμούς, συμπεριλαμβανομένων των προσφύγων και των εκτοπισμένων. Διατήρησε επίσης οικονομικές σχέσεις με την περιοχή, παρά τις διεθνείς κυρώσεις, υποστηρίζοντας ότι η οικονομική απομόνωση θα επιδείνωνε την ανθρωπιστική κατάσταση (Glenny, 1996). Παράλληλα όμως έλαβε μέτρα για να διαχειριστεί τις επιπτώσεις της κρίσης στη δική της ασφάλεια και οικονομία. Αυτό περιελάμβανε την ενίσχυση των συνοριακών ελέγχων για τη διαχείριση των προσφυγικών ροών και τη συμμετοχή σε διπλωματικές προσπάθειες για να διασφαλιστεί ότι οι συγκρούσεις δεν θα επεκταθούν στο ελληνικό έδαφος (Kofos, 1995).

Σημαντικό ρόλο για την ελληνική προσέγγιση είχε η διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας των βαλκανικών χωρών. Η Ελλάδα τόνισε τη σημασία του σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών, αρχή που καθοδηγούσε την προσέγγισή της για την αναγνώριση νέων χωρών που προέκυψαν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Αυτή η στάση ήταν ιδιαίτερα εμφανής στην προσεκτική προσέγγισή της για την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), λόγω του αμφιλεγόμενου ζητήματος του ονόματος «Μακεδονία» και των πιθανών επιπτώσεων για την ελληνική επικράτεια (Bideleux & Jeffries, 2007).

Η απάντηση της Ελλάδας στην εξελισσόμενη γιουγκοσλαβική κρίση ήταν πολύπλευρη, αντανακλώντας την πολυπλοκότητα της κατάστασης και την εξισορροπητική στάση που απαιτούσε να τηρήσει για την προστασία των συμφερόντων της. Καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης, υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της ειρηνικής επίλυσης και αντιτάχθηκε στη χρήση βίας. Αυτή η στάση βασίστηκε στην πεποίθηση ότι μια διευθέτηση μέσω διαπραγματεύσεων ήταν η μόνη βιώσιμη λύση στις περίπλοκες εθνικές και εθνικές συγκρούσεις εντός της Γιουγκοσλαβίας. Συμμετείχε σε διεθνείς ειρηνευτικές προσπάθειες, συμπεριλαμβανομένων των πρωτοβουλιών των Ηνωμένων Εθνών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την εξεύρεση διπλωματικής λύσης στην κρίση. Υποστήριξε επίσης τις Συμφωνίες του Dayton, που έφεραν το τέλος του πολέμου της Βοσνίας, ως ένα βήμα προς τη διαρκή ειρήνη στην περιοχή. Τάχθηκε υπέρ της εφαρμογής της απόφασης 1244 του Συμβουλίου της Ασφαλείας του ΟΗΕ για το Κόσοβο και της

συμφωνίας της Οχρίδας για την ΠΓΔΜ, αντιτασσόμενη στην περεταίρω κατάτμηση της περιοχής των Βαλκανίων.

Παρόλο που δέχθηκε σημαντικές διεθνείς πιέσεις, ειδικά από τους Ευρωπαίους και εταίρους της στο ΝΑΤΟ, για να ευθυγραμμίσει τις πολιτικές της με ευρύτερους δυτικούς στόχους, προσπάθησε να διατηρήσει έναν βαθμό ανεξαρτησίας στις επιλογές της στην εξωτερική πολιτική, αντανakλώντας τα εθνικά της συμφέροντα και τις ιστορικές της σχέσεις στα Βαλκάνια (Ramet, 2006). Ταυτόχρονα όμως ευθυγραμμίστηκε με τις διεθνείς νομικές και ανθρωπιστικές αρχές προσφέροντας υποστήριξη στις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ και συμμετέχοντας στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας στους πληγέντες. Από το 1995 σημειώνεται μια βαθμιαία σύγκλιση της ελληνικής πολιτικής με τη διεθνή κοινότητα. Αυτό συμβολίζεται τόσο από την ελληνική συμμετοχή στις ειρηνευτικές αποστολές (Βοσνία, Αλβανία, Κόσοβο, ΠΓΔΜ), όσο και από την προεξέχουσα θέση που καταλάμβανε πλέον η ελληνική διπλωματία σ' όλες τις, σχετικά με τα Βαλκάνια, διαδικασίες στο πλαίσιο της ΕΕ και του ΝΑΤΟ (Βαλντέν, 2003).

Συμπερασματικά για την Ελλάδα, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και η εμπλοκή της διεθνούς κοινότητας παρουσίασαν προκλήσεις και ευκαιρίες. Οι ιστορικοί και πολιτιστικοί δεσμοί της Ελλάδας με την περιοχή, ιδιαίτερα με τους Ορθόδοξους Χριστιανούς Σέρβους, επηρέασαν την προσεκτική προσέγγισή της στην κρίση. Η Ελλάδα προσπάθησε να εξισορροπήσει τα περιφερειακά συμφέροντα και τις σχέσεις της με τις δεσμεύσεις της ως μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, συχνά υποστηρίζοντας διπλωματικές λύσεις στις συγκρούσεις και εκφράζοντας ανησυχία για τις ανθρωπιστικές επιπτώσεις των διεθνών κυρώσεων και στρατιωτικών ενεργειών (Ramet, 2006).

Κεφάλαιο έκτο

Οι συνέπειες της διάλυσης της πρώην Γιουγκοσλαβίας

6.1. Περιφερειακές επιπτώσεις

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και οι συγκρούσεις που ακολούθησαν είχαν βαθιές και διαρκείς επιπτώσεις στα Βαλκάνια και όχι μόνο. Αυτές οι συνέπειες αναδιαμόρφωσαν τα περιφερειακά πολιτικά και κοινωνικά τοπία, επηρεάζοντας τη διαμόρφωση πολιτικής και τις διεθνείς σχέσεις στην περιοχή για τις επόμενες δεκαετίες. Η πιο άμεση συνέπεια της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας ήταν η δημιουργία πολλών ανεξάρτητων κρατών: Σλοβενία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Βόρεια Μακεδονία σήμερα), Μαυροβούνιο, Σερβία και αργότερα Κοσσυφοπέδιο. Αυτή η επανασχεδίαση των συνόρων άλλαξε θεμελιωδώς το γεωπολιτικό τοπίο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Woodward, 1995).

Οι συγκρούσεις που συνόδευσαν τη διάλυση επιδείνωσαν τις εθνοτικές εντάσεις και ενθάρρυναν την άνοδο του εθνικισμού σε ολόκληρη την περιοχή. Οι πόλεμοι, ιδιαίτερα στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη και το Κοσσυφοπέδιο, σηματοδεύτηκαν από εθνοκάθαρση και φρικαλεότητες που βάθυναν τις διαιρέσεις και άφησαν μόνιμα σημάδια στη συλλογική μνήμη των εμπλεκόμενων λαών (Silber & Little, 1997). Οι συγκρούσεις υποβάθμισαν την οικονομία της περιοχής, καταστρέφοντας τις υποδομές, εκτοπίζοντας πληθυσμούς και διακόπτοντας το εμπόριο. Η μετάβαση από τη σοσιαλιστική οικονομία στον καπιταλισμό της αγοράς ήταν επίσης πρόκληση για τα πρόσφατα ανεξάρτητα κράτη, απαιτώντας εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις και προσαρμογή για να ενσωματωθούν στην παγκόσμια οικονομία (Judah, 2000).

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και οι πόλεμοι που ακολούθησαν ήταν καθοριστικής σημασίας για τη διαμόρφωση των πολιτικών του NATO και της ΕΕ στην περιοχή των Βαλκανίων. Οι συγκρούσεις οδήγησαν στις πρώτες επιχειρήσεις του NATO εντός της εγγύς του περιοχής και επηρέασαν τις πολιτικές επέκτασης και σταθεροποίησης της ΕΕ στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Αυτά τα γεγονότα τόνισαν την ανάγκη για μια πιο προορατική προσέγγιση στη διαχείριση των περιφερειακών

συγκρούσεων και την υποστήριξη των δημοκρατικών μεταβάσεων (Bideleux & Jeffries, 2007). Τα περισσότερα από τα νέα κράτη εντάχθηκαν σταδιακά στο NATO και την ΕΕ ή βρίσκονται σε διαδικασία ένταξης, αναβαθμίζοντας την παρουσία του δυτικού στρατοπέδου στην περιοχή, σε αντίθεση με την ρωσική επιρροή που περιορίζεται πλέον μόνο στη Σερβία.

Οι πόλεμοι της Γιουγκοσλαβίας οδήγησαν και σε σημαντικές εξελίξεις στο διεθνές δίκαιο, συμπεριλαμβανομένης της ίδρυσης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY), το οποίο ήταν ορόσημο για τη διεθνή δικαιοσύνη, δημιουργώντας προηγούμενα για την αντιμετώπιση των εγκλημάτων πολέμου και των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα και οι προκαταλήψεις των διεθνών νομικών παρεμβάσεων παραμένουν θέματα προς συζήτηση (Kofos, 1995).

6.2. Πολιτικό και κοινωνικό τοπίο μετά τη διάλυση

Η μετά τη διάλυση εποχή σημαδεύτηκε από την προκλητική(απαιτητική;) διαδικασία της οικοδόμησης κράτους και του εκδημοκρατισμού των νέων κυβερνήσεων. Τα νέα κράτη έχουν υποστεί σημαντικούς πολιτικούς μετασχηματισμούς, με διάφορους βαθμούς επιτυχίας στην εγκαθίδρυση δημοκρατικών θεσμών, κράτους δικαίου και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κληρονομιά των συγκρούσεων, συμπεριλαμβανομένων των ζητημάτων των εγκλημάτων πολέμου και της συμφιλίωσης, συνεχίζει να επηρεάζει τον πολιτικό λόγο και την κοινωνική συνοχή. Η διαχείριση των δικαιωμάτων και των σχέσεων των εθνικών μειονοτήτων παραμένει ένα κρίσιμο ζήτημα στα μετα-γιουγκοσλαβικά κράτη. Οι προσπάθειες για την προώθηση της πολυπολιτισμικότητας και την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων ήταν άνισες, με ορισμένες επιτυχίες αλλά και σημαντικές αποτυχίες. Η ισορροπία μεταξύ της εθνικής ταυτότητας και της εθνοτικής πολυμορφίας είναι μια συνεχής πρόκληση για τις δημοκρατίες της περιοχής (Ramet, 2006).

Η διάλυση οδήγησε σε προσπάθειες για την περιφερειακή συνεργασία και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως οδούς σταθερότητας και ανάπτυξης. Πρωτοβουλίες όπως το Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη και η διαδικασία διεύρυνσης της

ΕΕ στοχεύουν στην προώθηση της συμφιλίωσης, της οικονομικής συνεργασίας και των πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Ωστόσο, η πρόοδος ήταν άνιση και οι εντάσεις παραμένουν για ανεπίλυτα ζητήματα όπως οι συννοριακές διαφορές, τα δικαιώματα των μειονοτήτων και το καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου. Η συλλογική μνήμη των συγκρούσεων και η διαδικασία συμφιλίωσης αποτελούν συνεχείς προκλήσεις. Οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση του παρελθόντος, συμπεριλαμβανομένων των δικών για τα εγκλήματα πολέμου, των αναμνηστικών πρακτικών και των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών, είναι ζωτικής σημασίας για την οικοδόμηση ενός κοινού μέλλοντος. Ωστόσο, οι εθνικιστικές αφηγήσεις και τα ιστορικά παράπονα συνεχίζουν να επηρεάζουν τις πολιτικές ταυτότητες και τις διεθνικές σχέσεις (Woodward, 1995).

Οι πόλεμοι προκάλεσαν σημαντικές μεταναστευτικές ροές, τόσο εντός της περιοχής όσο και προς τη Δυτική Ευρώπη και όχι μόνο. Οι προκύπτουσες διασπορές έχουν γίνει σημαντικοί κοινωνικοί και οικονομικοί δεσμοί μεταξύ των Βαλκανίων και του υπόλοιπου κόσμου, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της περιοχής μέσω των εμβασμάτων και των διακρατικών δικτύων. Ωστόσο, η απώλεια πληθυσμού έχει θέσει προκλήσεις για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των μετα-γιουγκοσλαβικών κρατών (Glenny, 1996). Ο οικονομικός αντίκτυπος ήταν άνισος σε όλες τις διάδοχες χώρες, με ορισμένες χώρες να βιώνουν πιο παρατεταμένες περιόδους οικονομικής δυσπραγίας από άλλες. Για παράδειγμα, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (Σερβία και Μαυροβούνιο) αντιμετώπισε σοβαρές οικονομικές κυρώσεις που απομόνωνσαν τη χώρα διεθνώς και επιδείνωσαν την οικονομική κρίση. Αντίθετα, η Σλοβενία, η πρώτη δημοκρατία που κήρυξε ανεξαρτησία και απέφυγε τις παρατεταμένες συγκρούσεις, κατάφερε μια σχετικά ομαλότερη μετάβαση σε μια οικονομία της αγοράς και ταχύτερη ενσωμάτωση στις ευρωπαϊκές οικονομικές δομές (Ramet, 2006).

6.3. Σύγχρονο πολιτικό πλαίσιο και διεθνείς παράγοντες επιρροής

Τα μετα-γιουγκοσλαβικά κράτη μοιράζονται προβλήματα που σχετίζονται με εκτεταμένη διαφθορά, την παρουσία οργανωμένου εγκλήματος, την έλλειψη ανεξάρτητης λειτουργίας της δικαιοσύνης και την βαθιά πολιτικοποίηση της δημόσιας διοίκησης. Οι χώρες διαφέρουν ανάλογα με την οξύτητα των προβλημάτων τους και την

πολιτική βούληση για την αντιμετώπισή τους, τα νομικά πλαίσια και την ικανότητα επιβολής. Αυτά έχουν σοβαρές συνέπειες για την οικονομία, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τις προοπτικές προσέλκυσης ξένων επενδυτών, τη δημιουργία απασχόλησης, τη συλλογή κρατικών εσόδων και την δημιουργία επιχειρήσεων.

Η κατάσταση της Σερβίας σε σχέση με το NATO είναι πιο ευαίσθητη. Ως πρώην στόχος των αεροπορικών επιδρομών του NATO, κάθε προσέγγιση με τη συμμαχία απαιτεί μια εξισορρόπηση στην εσωτερική πολιτική, καθώς και να ληφθούν υπόψη οι παραδοσιακοί εταίροι της Σερβίας, κυρίως η Ρωσία. Η περιφερειακή συνεργασία και οι διμερείς σχέσεις είναι δύο πτυχές στις οποίες σημειώθηκε κάποια πρόοδος κατά τη διάρκεια του 2015. Σε ότι αφορά το NATO, η συμμετοχή στη συμμαχία είναι κάτι που το Μαυροβούνιο και η Βόρεια Μακεδονία θεωρούσαν απαραίτητη. Το Μαυροβούνιο ξεκίνησε ενταξιακές συνομιλίες στις 2 Δεκεμβρίου 2015 και εντάχτηκε το 2017 ενώ η Βόρεια Μακεδονία το 2020.

Στο Κοσσυφοπέδιο συχνά παρατηρούνται βίαια επεισόδια και συγκρούσεις στο κοινοβούλιο, αποκαλύπτοντας την εύθραυστη κατάσταση της δημοκρατίας και την έλλειψη πολιτικού διαλόγου μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης στη χώρα. Η ΕΕ στο πλαίσιο της διεύρυνσης στα δυτικά Βαλκάνια, με πρωτοβουλία της Γερμανίας, πήρε την πρωτοβουλία και υπέγραψε συμφωνία σταθεροποίησης και σύνδεσης με το Κοσσυφοπέδιο. Παρόλα αυτά το Κόσσοβο παραμένει σοβαρά απομονωμένο ενώ βήματα για την εξομάλυνση του διεθνούς του καθεστώτος μέσω της ένταξης σε διεθνείς οργανισμούς αυξάνει τον κίνδυνο αντιπαράθεσης του με τη Σερβία, όπως για παράδειγμα η αποτυχημένη προσπάθεια για ένταξη στην UNSECO τον Νοέμβριο του 2015.

Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη οι εθνικιστικές διαιρέσεις εξακολουθούν να εμποδίζουν την λειτουργία της χώρας σε θέματα πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης. Τέτοια θέματα, απομακρύνουν τους επενδυτές και αποσπούν την προσοχή των υπευθύνων χάραξης πολιτικής από τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη υπέβαλλε αίτηση για ένταξη στην ΕΕ στις 16 Φεβρουαρίου του 2016.

Στην Βόρεια Μακεδονία το σκάνδαλο υποκλοπών με εμπλεκόμενο τον πρωθυπουργό Γκρούεφски και τα γεγονότα συμπεριλαμβανομένης της βίας στην πόλη Κουμάνοβο τον Μάιο του 2015, προκάλεσαν την χειρότερη πολιτική κρίση από την υπογραφή της συμφωνίας-πλασίου της Οχρίδας το 2001. Έκθεση ομάδας ανώτερων εμπειρογνομόνων τον Ιούνιο του 2015 απარიθμούσε σημαντικές ελλείψεις σχετικά με το κράτος δικαίου.

Οι διεθνείς παράγοντες επιρροής διαφέρουν μεταξύ τους καθώς ορισμένοι προωθούν φιλελεύθερες αξίες, όπως η δημοκρατία, το κράτος δικαίου και η ανοιχτή κοινωνία ενώ άλλοι όχι. Με την εμφάνιση νέων δυνάμεων που έχουν αυταρχικά καθεστώτα, όπως η Κίνα και η Σαουδική Αραβία, η ισορροπία δυνάμεων μεταξύ δημοκρατικών και μη δημοκρατικών δυνάμεων μετατοπίζεται. Μετά τους πολέμους της δεκαετίας του 1990, η περιοχή γνώρισε μια εισροή διαφόρων διεθνών οργανισμών, ιδρυμάτων και οργανώσεων ανθρωπιστικής βοήθειας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εγκαινίασε την Ψηφιακή Ατζέντα για τα δυτικά Βαλκάνια με στόχο τη στήριξη της μετάβασης της περιοχής σε μια ψηφιακή οικονομία. Οι χώρες είχαν δεσμευτεί να επενδύσουν σε ευρυζωνική συνδεσιμότητα. Η οικονομική βοήθεια έφτασε τα 8,9 δισεκατομμύρια ευρώ το 2017. Η ΕΕ παρέχει χρήματα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, παράλληλα με άλλα προγράμματα για την ασφάλεια και το κράτος δικαίου. Εταιρείες από την ΕΕ είναι οι μεγαλύτεροι επενδυτές καθώς αντιστοιχούν στο 72,5% του συνόλου των ξένων άμεσων επενδύσεων και η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος των Δυτικών Βαλκανίων με ποσοστό 72,8%, παρέχοντας το μεγαλύτερο μέρος των εισαγωγών και των εξαγωγών.

Τα νέα κράτη έχουν υψηλή άμεση συμμετοχή σε προγράμματα της ΕΕ όπως τα Erasmus, Horizon 2020, Creative Europe και COSME. Η πιο πρόσφατη ατζέντα της διεύρυνσης που δημοσιεύθηκε τον Μάιο του 2019 επιχειρεί να χαράξει έναν δρόμο για την ενσωμάτωση των δυτικών Βαλκανικών χωρών στην Ε.Ε. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Αυστρία και ορισμένες σκανδιναβικές χώρες επιδιώκουν επίσης σημαντικές επενδύσεις στην περιοχή. Οι δυτικές χώρες έχουν επικεντρωθεί κυρίως στη

βελτίωση των προκλήσεων ασφάλειας και την ανασυγκρότηση της περιοχής μετά τους πολέμους μέσω διμερούς βοήθειας ή μέσω διαφόρων προγραμμάτων.

Άλλες δυνάμεις όπως η Ρωσία, η Κίνα, το Ιράν, η Τουρκία και οι χώρες του Κόλπου επίσης ασκούν επιρροή. Η εμπλοκή της Ρωσίας και της Κίνας στην περιοχή έχει πρόσφατα ανοδική τάση με αύξηση στις επενδυτικές ροές. Η Ρωσία έχει μακροχρόνια σχέση με τη Σερβία ιδιαίτερα σε πολιτικές και θρησκευτικές υποθέσεις. Τόσο η Κίνα όσο και η Ρωσία έχουν απειλήσει να χρησιμοποιήσουν το βέτο του Συμβουλίου Ασφαλείας για να υποστηρίξουν την αντίθεση της Σερβίας στην ανεξαρτησία του Κοσσυφοπεδίου. Έχουν επενδύσει σε μεγάλο βαθμό στην ενεργειακή βιομηχανία της περιοχής, αγοράζοντας και αναβαθμίζοντας σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής. Η Ρωσία έχει επίσης επενδύσει σε εταιρείες πετρελαίου και φυσικού αερίου στην περιοχή. Η Κίνα έχει επικεντρωθεί σε υποδομές μεταφορών και έχει χρηματοδοτήσει έργα, κυρίως με την πρωτοβουλία one Belt and one Road μέσω κινεζικών κρατικών τραπεζών, σε όλα τα κράτη της περιοχής. Η Ρωσία από την άλλη πλευρά, έχει επικεντρωθεί κυρίως στη Σερβία και τη Σερβική Δημοκρατία στη Βοσνία. Και οι δύο, Κίνα και Ρωσία έχουν παράσχει στρατιωτικό εξοπλισμό στην περιοχή, η Κίνα στρατιωτικό εξοπλισμό κατώτερης βαθμίδας, ενώ η Ρωσία έχει παράσχει μαχητικά αεροσκάφη στην Σερβική Πολεμική Αεροπορία.

Η Ρωσία και η Σερβία διεξήγαν κοινές στρατιωτικές ασκήσεις από το 2016, προς μεγάλη ενόχληση της ΕΕ. Η θρησκευτική συνεργασία ήταν αρκετά υψηλή μεταξύ του Ρωσικού και του Σερβικού Ορθόδοξων Πατριαρχείων. Τόσο η Κίνα όσο και η Ρωσία έχουν επενδύσει στην πολιτιστική και γλωσσική ανάδειξη στην περιοχή. Η προώθηση του κινεζικού πολιτισμού είναι κοινό χαρακτηριστικό των κινεζικών επενδύσεων σε όλο τον κόσμο και η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων δεν αποτελεί εξαίρεση καθώς φιλοξενεί τέσσερα ινστιτούτα Κομφούκιου, ενώ η Ρωσία υποστηρίζει το άνοιγμα Ρωσικών Πολιτιστικών και Γλωσσικών Κέντρων.

Το Ιράν και η Τουρκία έχουν μακροχρόνιους δεσμούς με την περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων, κυρίως με τις μουσουλμανικές κοινότητες. Εξαίρεση σε αυτό είναι η πρόσφατη άνοδος στις σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Σερβίας. Η παρουσία του Ιράν στην

περιοχή συνδέεται ιδιαίτερα με τον πρόεδρο της Βοσνίας Αλία Ιζετμπέγκοβιτς². Το Ιράν ήταν μια από τις πρώτες ισλαμικές χώρες που παρείχαν υποστήριξη στην κυριαρχία του Ιζετμπέγκοβιτς στη Βοσνία. Η Τουρκία στην περιοχή έχει επενδύσει σε μεγάλο βαθμό στην ανοικοδόμηση τζαμιών από το τέλος των πολέμων. Επίσης έχει επενδύσει σε εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις, συμπεριλαμβανομένης της ίδρυσης κολεγίων που προωθούν τη σχέση μεταξύ της Τουρκίας και της περιοχής των Δυτικών Βαλκανίων. Τουρκία και Αλβανία συνεργάζονται εκτενώς και στον στρατιωτικό τομέα. Ταυτόχρονα επενδύονται σημαντικά τουρκικά κεφάλαια στις επιχειρήσεις και το εμπόριο της περιοχής, καθιστώντας σημαντική την πολιτική, οικονομική και πολιτιστική διείσδυση του τουρκικού παράγοντα στην ευρύτερη περιοχή.

Πολλές από τις χώρες της Μέσης Ανατολής, Σαουδική Αραβία, το Κατάρ και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ), έχουν πρόσφατα αυξήσει τους δεσμούς και τη συνεργασία με τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Πιο αξιοσημείωτη ήταν η ίδρυση του Al Jazeera Balkans από το Κατάρ, επένδυση σε τζαμιά από τη Σαουδική Αραβία και το έργο «Το Βελιγράδι δίπλα στο νερό» (Belgrade Waterfront) που χρηματοδοτείται από τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Επιπλέον, ο εθνικός αερομεταφορέας της Σερβίας ανήκει πλέον στις αεροπορικές εταιρείες Etihad, και τα ΗΑΕ έχουν κάνει αξιοσημείωτες επενδύσεις στη σερβική αμυντική βιομηχανία.

² Ο Αλίγια ή Αλία Ιζετμπέγκοβιτς (Alija Izetbegović, 8 Αυγούστου 1925 - 19 Οκτωβρίου 2003) ήταν Βόσνιος πολιτικός και πρώτος Πρόεδρος της ανεξάρτητης Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από το 1992 έως το 1996.

Κεφάλαιο επτά

Παράγοντες που διαμόρφωσαν την ελληνική εξωτερική πολιτική

7.1. Εσωτερικοί παράγοντες

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και οι συγκρούσεις που ακολούθησαν επηρέασαν σημαντικά την τροχιά της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Αυτή η περίοδος είδε μια αναβαθμονόμηση των διπλωματικών, οικονομικών και στρατηγικών ασφαλείας της Ελλάδας, που διαμορφώθηκαν από μια περίπλοκη αλληλεπίδραση εσωτερικών και εξωτερικών καθοριστικών παραγόντων. Η κατανόηση αυτών των παραγόντων είναι κρίσιμη για την ανάλυση της εξέλιξης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στη μετα-γιουγκοσλαβική εποχή.

Η ανάγκη για βαθύτερη κατανόηση των διεθνών επιρροών πηγάζει από την εύθραυστη κατάσταση στην περιοχή. Οι διεθνείς δρώντες προσπαθούν να προωθήσουν τους στρατηγικούς τους στόχους, είτε είναι οι Δυτικές Δυνάμεις (Ηνωμένες Πολιτείες και ΕΕ) είτε άλλες «αντίπαλες» χώρες όπως το Ιράν, η Κίνα και η Ρωσία. Η πρόοδος της περιοχής των Δυτικών Βαλκανίων μπορεί να παρεμποδιστεί και να αυξηθούν οι κίνδυνοι επιστροφής στον αυταρχισμό και πιθανώς τις συγκρούσεις. Οι επιρροές στα κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβίας μπορεί να έχουν δυνητικά βαθιές επιπτώσεις για το μέλλον της περιοχής, σε συνδυασμό με τυχόν δυσaréσκεια των πολιτών τους γύρω από τις διαδικασίες ένταξης τους στις δυτικές συμμαχίες.

Είναι σαφές ότι η ελληνική εξωτερική πολιτική είχε επηρεαστεί βαθιά από την εθνική της ταυτότητα και τους ιστορικούς δεσμούς της, ιδιαίτερα με τα Ορθόδοξα Χριστιανικά Βαλκάνια. Η κοινή θρησκευτική και πολιτιστική κληρονομιά με τη Σερβία, ειδικότερα, έπαιξε ρόλο στις διπλωματικές κινήσεις της Ελλάδας κατά τη γιουγκοσλαβική κρίση, ενισχύοντας το αίσθημα αλληλεγγύης και επηρεάζοντας τη συμπαθητική στάση της Ελλάδας απέναντι στους Σέρβους κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων (Kofos, 1995). Το εσωτερικό πολιτικό τοπίο, συμπεριλαμβανομένης της αλληλεπίδρασης μεταξύ διαφορετικών πολιτικών κομμάτων, της κοινής γνώμης και της επιρροής ισχυρών ομάδων συμφερόντων, έχει διαμορφώσει σημαντικά τις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής. Το

δημόσιο αίσθημα, συχνά συμπαθητικό προς τον σερβικό σκοπό λόγω των κοινών ορθόδοξων χριστιανικών δεσμών, πίεσε τους Έλληνες πολιτικούς να υιοθετήσουν μια προσεκτική προσέγγιση στη γιουγκοσλαβική κρίση. Παρά τις συμπάθειές της, η Ελλάδα παρέμεινε προσηλωμένη στους ρόλους της εντός του NATO και της ΕΕ, περνώντας το τεντωμένο σκοινί της υποστήριξης διπλωματικών λύσεων στην κρίση, διατηρώντας παράλληλα τις διεθνείς της δεσμεύσεις. Αυτή η πράξη εξισορρόπησης ήταν εμβληματική των ευρύτερων προκλήσεων που αντιμετώπισε η Ελλάδα για τη συμφιλίωση των περιφερειακών της συναφών με τις παγκόσμιες συμμαχίες της.

Παράλληλα, τα οικονομικά συμφέροντα της Ελλάδας στα Βαλκάνια, συμπεριλαμβανομένων των επενδύσεων, του εμπορίου και των ενεργειακών οδών, υπήρξαν κρίσιμος μοχλός της εξωτερικής της πολιτικής. Η επιθυμία διατήρησης και επέκτασης των οικονομικών δεσμών με τα μετα-γιουγκοσλαβικά κράτη επηρέασε τις διπλωματικές δεσμεύσεις της Ελλάδας και τις προσπάθειές της να προωθήσει τη σταθερότητα και τη συνεργασία στην περιοχή. Οι έντονες ανησυχίες των ελληνικών κυβερνήσεων για την ασφάλεια, ιδιαίτερα οι ανησυχίες για την περιφερειακή σταθερότητα και τον αντίκτυπο της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας στα δικαιώματα των μειονοτήτων και στα συνοριακά ζητήματα, ήταν κεντρικά στη διαμόρφωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η στρατηγική θέση της Ελλάδας ως μέλος του NATO και οι σχέσεις της με τη γειτονική Τουρκία επηρέασαν επίσης την προσέγγισή της στις βαλκανικές συγκρούσεις. Η κρίση σημειώθηκε στο πλαίσιο μακροχρόνιων εντάσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ιδιαίτερα για ζητήματα που σχετίζονται με το Αιγαίο και την Κύπρο. Ενώ η κρίση δεν αφορούσε άμεσα την Τουρκία, οι μεταβαλλόμενες συμμαχίες και η αναδιάρθρωση της περιφερειακής δυναμικής ισχύος είχαν έμμεσες επιπτώσεις στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Ως απάντηση στο μεταβαλλόμενο γεωπολιτικό τοπίο, η Ελλάδα προσπάθησε να εξισορροπήσει τις παραδοσιακές ανησυχίες της για την ασφάλεια με μια διπλωματική προσέγγιση που αποσκοπούσε στη βελτίωση των σχέσεων με την Τουρκία. Πρωτοβουλίες όπως τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και οι διμερείς διάλογοι ήταν μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής για την αντιμετώπιση εκκρεμών διαφορών και την ενίσχυση του

κλίματος συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτή η προσέγγιση αντανάκλασε την αναγνώριση από την Ελλάδα της ανάγκης για περιφερειακή σταθερότητα και τα πιθανά οφέλη από τη βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και για τις δύο χώρες και για την ευρύτερη περιοχή (Ramet, 2006).

7.2. Εξωτερικοί παράγοντες

Καθοριστικός παράγοντας για τη διαμόρφωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αποτέλεσε η θέση της Ελλάδας ως μέλος της ΕΕ και οι τότε προσπάθειές της για ένταξη στην ευρωζώνη. Η στάση της ΕΕ κατά τη Γιουγκοσλαβική κρίση και την ευρύτερη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης επηρέασαν την ελληνική πολιτική, ευθυγραμμίζοντάς την τελικώς με τις προσπάθειες της ΕΕ για τη διαχείριση της σύγκρουσης και την προώθηση της περιφερειακής σταθερότητας (Woodward, 1995). Η υποστήριξη της Ελλάδας στην πολιτική διεύρυνσης της ΕΕ και ο ρόλος της στη διευκόλυνση της ένταξης των βαλκανικών κρατών στην ΕΕ ενίσχυσε τη θέση της ως εποικοδομητικό μέλος της Ένωσης, προσηλωμένη στο ευρωπαϊκό εγχείρημα της επέκτασης στις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου και τα Βαλκάνια. Αυτή η δέσμευση με τις πολιτικές και τις πρωτοβουλίες της ΕΕ όχι μόνο ενίσχυσε την επιρροή της Ελλάδας εντός της Ένωσης, αλλά υπογράμμισε επίσης τον ρόλο της ως γέφυρας μεταξύ της ΕΕ και των Βαλκανίων, ενισχύοντας την περιφερειακή ολοκλήρωση και συνεργασία.

Επιπλέον ως μέλος του NATO, η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας έχει διαμορφωθεί από τις δεσμεύσεις της προς τη Συμμαχία. Οι επεμβάσεις του NATO στη Βοσνία και το Κοσσυφοπέδιο παρουσίασαν προκλήσεις για την ελληνική πολιτική, απαιτώντας ισορροπία μεταξύ των υποχρεώσεων της συμμαχίας και των εθνικών συμφερόντων, ιδίως δεδομένων των ιστορικών και πολιτιστικών δεσμών των Ελλήνων με τους Σέρβους (Bideleux & Jeffries, 2007). Ταυτόχρονα οι παγκόσμιοι κανόνες και οι αρχές του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένου του σεβασμού της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επηρέασαν την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η συμμετοχή της Ελλάδας σε διεθνή φόρουμ, όπως τα Ηνωμένα Έθνη, και η υποστήριξή της προς το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY) αντικατοπτρίζουν αυτές τις δεσμεύσεις (Silber & Little, 1997). Η

Ελλάδα αξιοποίησε τις διπλωματικές της σχέσεις για να υποστηρίξει μια ισορροπημένη προσέγγιση στην κρίση, δίνοντας έμφαση στο διάλογο και τη διαπραγμάτευση έναντι των στρατιωτικών λύσεων. Οι προσπάθειές της να μεσολαβήσει μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών και οι εκκλήσεις της για άρση των οικονομικών κυρώσεων στη Σερβία ήταν ενδεικτικές της ευρύτερης στρατηγικής της για προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης στην περιοχή, προωθώντας τον διάλογο και τη συνεργασία ενώ ταυτόχρονα διαχειριζόταν τις σχέσεις της με τις μεγάλες δυνάμεις.

7.3. Η ελληνική εξωτερική πολιτική μετά τη Γιουγκοσλαβία

Η μετα-γιουγκοσλαβική εποχή έχει δει μια σημαντική εξέλιξη στην ελληνική εξωτερική πολιτική, που χαρακτηρίζεται από τη μετάβαση μιας «αντιδραστικής» στάσης κατά τη γιουγκοσλαβική κρίση σε μια πιο ενεργητική προσέγγιση με στόχο την προώθηση της σταθερότητας, της συνεργασίας και της ολοκλήρωσης στα Βαλκάνια προωθώντας την περιφερειακή συνεργασία. Η Ελλάδα αναδείχθηκε υπέρμαχος της βαλκανικής συνεργασίας και ένταξης στις ευρωπαϊκές και ευρωατλαντικές δομές. Πρωτοβουλίες όπως η Ατζέντα της Θεσσαλονίκης για τα δυτικά Βαλκάνια, που στόχευε να υποστηρίξει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της περιοχής, υπογραμμίζουν τη δέσμευσή της για περιφερειακή σταθερότητα και ανάπτυξη (Glenny, 1996).

Δίνοντας βάση στις διμερείς σχέσεις και διπλωματία, η Ελλάδα έχει εργαστεί ενεργά για τη βελτίωση των σχέσεων με τους Βαλκάνιους γείτονές της, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προέκυψαν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Οι διπλωματικές προσπάθειες επικεντρώθηκαν στην επίλυση εκκρεμών ζητημάτων, όπως η διαφωνία για το όνομα με τη Βόρεια Μακεδονία, και την ενίσχυση των οικονομικών και πολιτιστικών δεσμών. Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στη μετα-γιουγκοσλαβική εποχή έχει δώσει έμφαση στην οικονομική δέσμευση με τα Βαλκάνια. Οι ελληνικές εταιρείες υπήρξαν σημαντικοί επενδυτές στην περιοχή και η χώρα μας έχει υποστηρίξει σημαντικά έργα υποδομής και ενέργειας που ενισχύουν τη συνδεσιμότητα και την οικονομική ολοκλήρωση.

Στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας, η Ελλάδα έχει συμμετάσχει σε περιφερειακές πρωτοβουλίες και διεθνείς ειρηνευτικές αποστολές με στόχο την

ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της ασφάλειας και την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων, όπως η μετανάστευση, το οργανωμένο έγκλημα και η τρομοκρατία (Ramet, 2006). Επιπλέον δίνεται έμφαση και σε μορφές «ήπιας» ισχύος, αξιοποιώντας τους πολιτιστικούς και ιστορικούς δεσμούς της για να προωθήσει την επιρροή της στα Βαλκάνια. Πρωτοβουλίες στον τομέα της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και της θρησκείας έχουν χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία γεφυρών και την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των λαών της περιοχής.

Συμπεράσματα

Ανάλυση των ελληνικών επιλογών κατά τη Γιουγκοσλαβική κρίση

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας παρουσίασε μια τρομερή πρόκληση για τα Βαλκάνια και την ευρύτερη διεθνή κοινότητα, επηρεάζοντας σημαντικά την ελληνική εξωτερική πολιτική στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και μετά. Μια ανάλυση των ελληνικών αποφάσεων κατά τη διάρκεια της Γιουγκοσλαβικής κρίσης και των συνεπειών τους προσφέρει πληροφορίες για την εξέλιξη της ελληνικής στρατηγικής στα Βαλκάνια και την προσέγγισή της στην περιφερειακή σταθερότητα και συνεργασία. Η ελληνική εξωτερική πολιτική χαρακτηρίστηκε από μια περίπλοκη αλληλεπίδραση ιστορικής ενσυναίσθησης, οικονομικών συμφερόντων και στρατηγικών εκτιμήσεων. Η απάντηση της Ελλάδας διαμορφώθηκε από τους βαθύς ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς της με τα ορθόδοξα χριστιανικά έθνη στη Γιουγκοσλαβία, ιδιαίτερα τη Σερβία. Αυτή η συγγένεια επηρέασε την προσεκτική προσέγγισή της στη σύγκρουση, οδηγώντας συχνά σε αντιλήψεις για μια φιλοσερβική προκατάληψη στην εξωτερική της πολιτική.

Σε στρατηγικό επίπεδο η Ελλάδα τόνισε τη σημασία της περιφερειακής σταθερότητας και την ανάγκη για διπλωματική επίλυση της κρίσης. Υποστήριξε ειρηνικές διαπραγματεύσεις και δίσταζε να υποστηρίξει στρατιωτικές επεμβάσεις, αντανakλώντας ανησυχίες για το προηγούμενο που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν τέτοιες ενέργειες για τις διεθνείς σχέσεις και την κυριαρχία των εθνών (Ramet, 2006). Η ανησυχία της για τις επιπτώσεις στον οικονομικό τομέα ήταν έντονη καθώς ο αντίκτυπος της σύγκρουσης στις επενδύσεις της και στην ευρύτερη βαλκανική αγορά, ήταν σημαντικός για τις ελληνικές επιχειρήσεις. Κατά συνέπεια, ήταν ένθερμος αντίπαλος των διεθνών κυρώσεων κατά της Σερβίας, με το επιχείρημα ότι θα επιδείνωναν την ανθρωπιστική κρίση χωρίς να συμβάλουν στην επίλυση της σύγκρουσης. Από την εξέλιξη των γεγονότων φάνηκε ότι δικαιώθηκε καθώς οι οικονομικές κυρώσεις και η στρατιωτική επέμβαση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο δημιούργησαν έντονα αντιδυτικά αισθήματα στον σερβικό λαό έως τις μέρες μας.

Επιπτώσεις για την ελληνική στρατηγική στα Βαλκάνια

Η εμπειρία της Γιουγκοσλαβικής κρίσης είχε βαθιές επιπτώσεις στην ελληνική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια, διαμορφώνοντας τη σύγχρονη στρατηγική της σε πολλούς βασικούς τομείς. Η κρίση υπογράμμισε τη σημασία της περιφερειακής σταθερότητας για την ασφάλεια και τα οικονομικά συμφέροντα της Ελλάδας. Στη συνέχεια, η Ελλάδα αναδείχθηκε ισχυρός υποστηρικτής για την ένταξη των βαλκανικών χωρών στις ευρωπαϊκές και ευρωατλαντικές δομές, υποστηρίζοντας πρωτοβουλίες που στοχεύουν στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, της δημοκρατικής διακυβέρνησης και της συμφιλίωσης μεταξύ των μετα-γιουγκοσλαβικών κρατών (Woodward, 1995).

Στο διπλωματικό επίπεδο αναδείχθηκε η σημασία της διατήρησης καλών διμερών σχέσεων με όλες τις βαλκανικές χώρες. Ενέργειες που έλαβαν χώρα υπό την πίεση της εσωτερικής κοινής γνώμης, χωρίς να υπολογιστεί η αποτελεσματικότητά τους και να αναλυθούν οι ισορροπίες που διαταράσσουν, δεν βοήθησαν τα εθνικά συμφέροντα. Η Ελλάδα από τότε εργάστηκε για να ενισχύσει τους διπλωματικούς της δεσμούς με τους γείτονές της, επιλύοντας τις διαφορές μέσω διαλόγου και διαπραγματεύσεων. Η επίλυση της διαφοράς ονόματος με τη Βόρεια Μακεδονία αποτελεί απόδειξη της δέσμευσης της Ελλάδας για εποικοδομητική δέσμευση και του ρόλου της ως σταθεροποιητικής δύναμης στην περιοχή. Αναγνωρίζοντας το ρόλο της οικονομικής αλληλεξάρτησης στην προώθηση της ειρήνης και της σταθερότητας, η Ελλάδα συνέχισε να επενδύει στα Βαλκάνια, υποστηρίζοντας έργα υποδομής και περιφερειακές πρωτοβουλίες συνδεσιμότητας. Αυτή η οικονομική δέσμευση θεωρείται ως ακρογωνιαίος λίθος της στρατηγικής της Ελλάδας για την προώθηση μιας ευημερούσας και σταθερής περιοχής των Βαλκανίων.

Οι πολεμικές συγκρούσεις στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας κατέδειξαν τον κίνδυνο διάχυσης των συγκρούσεων στα Βαλκάνια και την ανάγκη για συνολική συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας. Έκτοτε, η Ελλάδα συμμετείχε σε περιφερειακές πρωτοβουλίες ασφάλειας και συνέβαλε στις προσπάθειες διατήρησης της ειρήνης, με στόχο την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων ασφάλειας και την πρόληψη της αναζωπύρωσης των συγκρούσεων στην περιοχή (Judah, 2000). Οι παράγοντες της

«ήπιας» ισχύος και η πολιτιστική διπλωματία αξιοποιούν τους πολιτιστικούς και ιστορικούς δεσμούς της χώρας μας, προωθώντας τη συμφιλίωση και την αμοιβαία κατανόηση στα Βαλκάνια. Μέσω εκπαιδευτικών ανταλλαγών, πολιτιστικών προγραμμάτων και θρησκευτικής διπλωματίας, η Ελλάδα στοχεύει να χτίσει γέφυρες μεταξύ των κοινοτήτων και να υποστηρίξει τη διαδικασία επούλωσης μετά τις συγκρούσεις (Silber & Little, 1997).

Μελλοντικές προοπτικές

Δύο δεκαετίες μετά τα γεγονότα της Γιουγκοσλαβίας που οδήγησαν στην κατάρρευση του οικοδομήματος του Τίτο, στα δυτικά Βαλκάνια επικρατεί μια σχετική ηρεμία. Δύο εκ των κρατών που δημιουργήθηκαν τότε η Σλοβενία και η Κροατία είναι πλήρη μέλη της ΕΕ, τρία (η Σερβία, το Μαυροβούνιο και Βόρεια Μακεδονία) είναι υποψήφια προς ένταξη στην ΕΕ, ενώ άλλα δύο (η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κοσσυφοπέδιο) είναι εν δυνάμει υποψήφια για την ένταξη σε αυτή. Επιπρόσθετα σημαντικά βήματα προόδου έχουν γίνει στο να εξομαλυνθούν οι διακρατικές σχέσεις των κρατών που απαρτίζουν την πρώην Γιουγκοσλαβία και ειδικά μεταξύ Σερβίας και Κοσσυφοπεδίου, το οποίο δεν έχει αναγνωρισθεί διεθνώς από όλα τα κράτη της υφελίου. Εκ του αποτελέσματος και με την εικόνα που παρουσιάζει η περιοχή των δυτικών Βαλκανίων σήμερα μπορεί να ειπωθεί ότι οι παρεμβάσεις του διεθνούς παράγοντα για τον τερματισμό των πολεμικών συγκρούσεων θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές ασχέτως αν κάποιες φορές δεν εναρμονίσθηκαν πλήρως με τις προσαγές του διεθνούς δικαίου και την καθεστηκυία τάξη των διπλωματικών πρακτικών.

Κοιτάζοντας το μέλλον, η κληρονομιά της γιουγκοσλαβικής κρίσης συνεχίζει να επηρεάζει την ελληνική εξωτερική πολιτική και την ευρύτερη περιφερειακή δυναμική στα Βαλκάνια. Οι προκλήσεις του παρελθόντος υπογραμμίζουν τη σημασία της συνεχούς δέσμευσης, του διαλόγου και της συνεργασίας μεταξύ των βαλκανικών κρατών και με την ευρύτερη διεθνή κοινότητα. Η στρατηγική θέση της Ελλάδας ως μέλους τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ την τοποθετεί σε κεντρικό ρόλο ώστε να υποστηρίξει τη συνεχή ένταξη των βαλκανικών χωρών στις ευρωπαϊκές και ευρωατλαντικές δομές, διευκολύνοντας την

οικονομική τους ανάπτυξη, την πολιτική σταθερότητα και τη συνεργασία σε θέματα ασφάλειας.

Επιπλέον, το εξελισσόμενο παγκόσμιο γεωπολιτικό τοπίο, που χαρακτηρίζεται από την αναζωπύρωση του ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων, τις προκλήσεις της μετανάστευσης και την ανάγκη για βιώσιμη ανάπτυξη, παρέχει προκλήσεις και ευκαιρίες για την Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Στο πλαίσιο αυτό, η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας είναι πιθανό να συνεχίσει να δίνει έμφαση στην περιφερειακή συνεργασία, την πολυμέρεια και την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών ως βασικούς πυλώνες για τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης σταθερότητας και ευημερίας της περιοχής. Καθώς τα Βαλκάνια προχωρούν, τα διδάγματα της γιουγκοσλαβικής κρίσης παραμένουν επίκαιρα. Η σημασία της αντιμετώπισης εθνικών παραπόνων, της προώθησης κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς και της οικοδόμησης ανθεκτικών κρατικών θεσμών δεν μπορεί να υποτιμηθεί. Η Ελλάδα, με την ιστορική της εμπειρία και τον σύγχρονο στρατηγικό της προσανατολισμό, είναι σε θέση να συμβάλει σε αυτές τις προσπάθειες, υποστηρίζοντας ένα μέλλον στο οποίο τα Βαλκάνια θα χαρακτηρίζονται από ειρήνη, συνεργασία και κοινή ευημερία.

Εκτιμάται ότι, θα απαιτηθούν περαιτέρω ενέργειες συμπεριλαμβανομένης της αύξησης των οικονομικών πόρων για να ενισχυθεί η σχέση της χώρας μας με τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων. Η διαδικασία της διεύρυνσης της ΕΕ στην περιοχή δεν πρέπει να εγκαταλειφθεί, καθώς παραμένει το πιο ισχυρό μέσο για την προώθηση της περιφερειακής συμφιλίωσης και αμβλύνοντας τον εθνικισμό, προωθώντας την καλύτερη διακυβέρνηση και μειώνοντας τη ρωσική και κινεζική επιρροή. Η Ελλάδα δύναται να έχει σημαντικό ρόλο στην προώθηση των σχεδίων για την ενσωμάτωση των υποψηφίων χωρών στην ΕΕ, παρέχοντας τεχνογνωσία στους μεσοπρόθεσμους στόχους, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα τα δικά της συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή.

Επίλογος

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και οι συνέπειές της αντιπροσωπεύουν μια από τις πιο ταραχώδεις και μεταμορφωτικές περιόδους στην πρόσφατη ιστορία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Για την Ελλάδα, η κρίση στο κατώφλι της ήταν μια βαθιά πρόκληση που απαιτούσε μια προσεκτική εξισορρόπηση ιστορικών δεσμών, εθνικών συμφερόντων και διεθνών υποχρεώσεων. Ο στοχασμός αυτής της περιόδου παρέχει πολύτιμες γνώσεις για την πολυπλοκότητα της περιφερειακής πολιτικής και τις περιπλοκές της εξωτερικής πολιτικής σε έναν ταχέως μεταβαλλόμενο κόσμο.

Η ελληνική απάντηση στη γιουγκοσλαβική κρίση διαμορφώθηκε από μια συρροή παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων των βαθιά ριζωμένων ιστορικών δεσμών με τους βαλκανικούς λαούς, ιδιαίτερα τους Σέρβους, και μια στρατηγική επιταγή διατήρησης της περιφερειακής σταθερότητας. Η προσέγγιση της Ελλάδας, που χαρακτηρίζεται από υπεράσπιση για ειρηνική επίλυση, προσεκτική διπλωματία και ανθρωπιστική υποστήριξη, υπογράμμισε τη δέσμευση του έθνους για σταθερότητα και ειρήνη στα Βαλκάνια. Ωστόσο, η στάση της Ελλάδας αντανakλούσε επίσης τις προκλήσεις της πλοήγησης των διεθνών πιέσεων και της ευθυγράμμισης με τους παγκόσμιους κανόνες, διατηρώντας παράλληλα μια ξεχωριστή εθνική πολιτική που αντανakλά τα συμφέροντα και τις αξίες της.

Ο απόηχος της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας είδε την Ελλάδα να εμφανίζεται ως υπέρμαχος της βαλκανικής συνεργασίας και ολοκλήρωσης, αναγνωρίζοντας ότι η σταθερότητα και η ευημερία της περιοχής είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τη δική της. Οι προσπάθειες της Ελλάδας να ενισχύσει τους οικονομικούς δεσμούς, να προωθήσει την πολιτιστική διπλωματία και να συμβάλει στη συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας υπογραμμίζουν τον ρόλο της ως σταθεροποιητικής δύναμης στα Βαλκάνια, προσηλωμένη στο όραμα μιας ειρηνικής, ευημερούσας και ολοκληρωμένης Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Πηγές - Βιβλιογραφία

- Danopoulos, Constantine. (1984). *Warriors and Politicians in Modern Greece*. University of North Carolina Press.
- Woodward, Susan. (1995). *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*. Brookings Institution Press.
- Kofos, Evangelos. (1995). "Greece's Macedonian Adventure: The Controversy over FYROM's Independence and Recognition." *Journal of Modern Greek Studies*, 13(2), 271-295.
- Glenny, Misha. (1996). *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War*. Penguin Books.
- Silber, Laura & Little, Allan. (1997). *Yugoslavia: Death of a Nation*. Penguin Books.
- Judah, Tim. (2000). *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*. Yale University Press.
- Trubeta, Sevasti. (2003). "Greek Policy Considerations over the Macedonian Question." *Journal of Modern Greek Studies*, 21(2), 249-278.
- Robert, Kaplan. (2005). *Balkan Ghosts: A Journey Through History*. Picador USA.
- Ramet, Sabrina. (2006). *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918–2005*. Indiana University Press.
- Bideleux, Robert, & Jeffries, Ian. (2007). *The Balkans: A Post-Communist History*. Routledge.
- Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. (1974). *Το Βαλκανικό Σύμφωνον και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1928-1934*. Ανέκδοτον κείμενον του Ελευθερίου Βενιζέλου, Αθήνα, Εστία.
- Βαλντέν, Σωτήρης. (1991). *Ελλάδα και Ανατολικές χώρες, 1950-57*, Αθήνα, Οδυσσέας.
- Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. (1992). *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, Αθήνα, Εστία.
- Βαλντέν, Σωτήρης. (1994a). *Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*. Παπαζήσης.
- Βαλντέν, Σωτήρης. (1994b). *Μακεδονικό και Βαλκάνια 1991-1994 (Η αδιέξοδη πορεία της ελληνικής πολιτικής)*. Θεμέλιο.
- Θάνος Ντόκος, & Φίλιππος Πιέρρος (Eds.). (2000). *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Τσάκωνας, Παναγιώτης (Ed.). (2003a). Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: Μια συνολική προσέγγιση (Τόμος Α'). Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Τσάκωνας, Παναγιώτης (Ed.). (2003b). Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: Μια συνολική προσέγγιση (Τόμος Β'). Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Βαλντέν Σωτήρης. (2004). Η Ελλάδα στα Βαλκάνια και τον Κόσμο 1995-2003 (Ο δύσκολος εκσυγχρονισμός της εξωτερικής πολιτικής). Θεμέλιο.

Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος - Κοππά Μαριλένα (επιμ.). (2005). Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (1974-2004), Αθήνα: Λιβάνης.

Ριζάς, Σωτήρης. (2006). Τα Βαλκάνια και η Ελλάδα σε μετάβαση, Αθήνα: Σιδέρης.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. (2008). Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981, Αθήνα: Εστία.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος, Μπότσιου, Κωνσταντίνα και Ευ. Χατζηβασιλείου (επιμ.). (2008). Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον 20ο αιώνα, τόμος Β', Αθήνα: Ίδρυμα Κωνσταντίνος Καραμανλής.

Εμμανουηλίδης, Εμμανουήλ. (2015). Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια, 1974-1989, Αθήνα: University Studio Press.

Υπουργείο Εξωτερικών (2018). Τελική Συμφωνία για την Επίλυση των Διαφορών όπως Περιγράφονται στις Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφάλειας των Ηνωμένων Εθνών 817 (1993) και 845 (1993), τη Λήξη της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995, και την Εδραίωση Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης μεταξύ των Μερών (Συμφωνία Πρεσπών).

Rajak Svetozar, Μπότσιου, Κωνσταντίνα et al. (επιμ.), (2019). Τα Βαλκάνια στον Ψυχρό Πόλεμο, Αθήνα: Παπαδόπουλος.

Χάρτες

Πηγή: Encyclopedia Britannica, (<https://www.britannica.com>)